

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Bahar/Spring, 2024, 11 (1), 109-139

EDİRNELİ NAZMİ'NİN HZ. PEYGAMBER VE SAHABE ALGISI
Nazmı of Edirneli's Perception of Hz. Perception of Prophet And Companions

M. Hanefi PALABIYIK

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları
Bölümü, İslam Tarihi ABD, hanefim@deu.edu.tr orcid: 0000-0001-7173-152X

Ayşe Hilal KALKANDELEN

Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü,
Türk İslam Edebiyatı ABD, ahilal@atauni.edu.tr orcid: 0000-0001-8173-9197

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi / Received:	22.08.2023
Kabul Tarihi / Accepted:	01.11.2023
Yayın Tarihi / Published:	30.06.2024
Cilt / Volume:	11
Sayı / Issue:	1
Sayfa / Pages:	109-139

Atıf / Cite as: Palabiyik. Hanefi. Kalkandelen. Ayşe Hilal. "Edirneli Nazmı'nın Hz. Peygamber ve Sahabe Algısı" (Nazmı of Edirneli's Perception of Hz. Perception of Prophet And Companions). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 11/1 (2024), 109-139. DOI: 10.17859/pauifd.1347960

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Ithenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. The Author declared that there is no conflict of interest

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 11 (1) 2024: 109-139

EDİRNELİ NAZMÎ'NİN HZ. PEYGAMBER VE SAHABE ALGISI*

** M. Hanefi PALABIYIK

*** Ayşe Hilal KALKANDELEN

Öz

Hayatı hakkında fazla bilgi sahibi olamadığımız Edirne doğumlu Nazmî, XVI. yy.da yaşamış, *Dîvân*'ıyla meşhur olmuş bir şair ve çok yönlü bir âlimdir. Şairlik yönü zayıf kabul edilse de, sade Türkçe ile (Türkî-i basît) kaleme aldığı şiirleriyle şöhret yapmış *Mecma'u'n-Nezâ'ir* adlı eseriyle, edebiyat tarihine iz bırakmıştır. XVI. yüzyılda, Visâlî tarafından başlatılan şiirde Türkçe'den başka dil kullanmamaya çalışarak şiir yazma akımına önemli destek veren Edirneli Nazmî, kendinden önceki selefleri gibi, Türk zevkine uygun yabancı kelimelerden uzak şiirler yazdı. Yazdığı şiirler, dönemin Eski Anadolu Türkçesini aksettirmesi açısından da önem taşımaktadır. *Mecma'u'n-Nezâ'ir*, *Dîvân* ve *Pend-i Attâr Tercümesi* adlı eserleri vardır. Nazmî'nin Hz. Peygamber ve sahabe algısının, dönemin diğer âlimleri gibi medrese ve tekke karışımı gelenekten beslendiği görülmektedir. Bu geleneğin klasik dönem anlayışının tüm izlerini taşıdığını söylemek mümkündür. Bu anlayışın bir şairin dilinden dökülmesi veya onun manzumelerinden yansımalarının, kavrayışımızı sınırlandırdığı kabul edilebilir. Bununla birlikte, kullanılan terimler, kavramlar ve imgelerin, bizlere yeterince ipucu verdiğini ve bizi aydınlatacağını düşünmekteyiz. Çalışmada Edirneli Nazmî'nin peygamber ve sahabe algısını ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Sahabe, Edirneli Nazmî, Algı, Şair.

Abstract

Nazmî of Edirneli's Perception of Hz. Perception of Prophet And Companions

Nazmî, born in Edirne, about whose life we do not have much information, was a poet and a versatile scholar who lived in the 16th century and became famous with his *Dîvân*. Edirneli Nazmî, who gave important support to the trend of writing poetry by trying not to use any language other than Turkish in poetry initiated by Visâlî in the 16th century, wrote poems free of foreign words in accordance with Turkish taste, like his predecessors before him. It is seen that Nazmî's perception of the Prophet and the Companions, like other scholars of the period, is fed by the tradition of madrasah and tekke. It is possible to say that this tradition bears all the traces of the classical period understanding. It can be accepted that the fact that this understanding is spoken by a poet or reflected in his verses limits our understanding. However, we think that the terms, concepts and images used give us enough clues and enlighten us. In this study, we will try to reveal Edirneli Nazmî's perception of the prophet and the Companions.

Key words: Prophet, Prophet Muhammad, Companion, Edirneli Nazmî, Perception, Poet.

* Bu makale, 20-23 Ekim 2022 tarihlerinde, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi ev sahipliği ve Uluslararası Balkan Üniversitesi iş birliği ile hibrit olarak gerçekleştirilmiş olan "INCSOS VIII. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi"nde sözlü tebliğ olarak özetle sunulmuş ancak yayımlanmamış olan tebliğin genişletilmiş halidir. Yazarlar makalede Etik Kurul İzni gerektirecek bir durum bulunmadığını beyan etmiştir.

** Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi ABD, hanefim@deu.edu.tr orcid: 0000-0001-7173-152X

*** Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ABD, ahilal@atauni.edu.tr orcid: 0000-0001-8173-9197

Structured Abstract

Edirneli Nazmî is a poet in the classical Ahli Sunnah tradition who reflected the events of his time in his poetry. His views on religion and Rasulullah are not original. It is obvious that the poet, who lived through the struggle of the Ottoman Empire against the Safavids, paid utmost attention to the spirit of unity and solidarity of our people and the protection of religion and state tradition, and this is reflected in his poems.

Nazmî's views, like many other poets and Sufi poets of his time, are within the Sunni-Sufi tradition intertwined with Sharia. This should be seen as an indication that he was quite at peace with the society and the state.

In terms of our subject, Edirneli Nazmî's perception of the Prophet is the same as that of the classical and traditional Ahl al-Sunnah and Sufis. This perception is exaggerated, glorifying and almost superhuman. The narratives in Nazmî's poems are partly based on myths, exaggerated news and stories. According to these narratives, the Prophet is the Nûr-i Muhammedi; he is the owner of many miracles; Allah is in love with him and created the universe and all existence for his sake. The Prophet has superiority over other prophets as well as over all creatures. This is true both in this world and the Hereafter. His superiority and perfection are so obvious that any exaggeration and praise that can be made about him is too little. The fact that intercession and maqam al-mahmûd are his right is the clearest indication of this. The Prophet's messengership extends to mankind and jinn, i.e. he is the resul al-sekalayn.

Nazmî refers to the verses and hadîths from which he draws inspiration for this perception and does so poetically. It should be especially noted that this situation is the same with all religious-sufistic works. Because the fact that the dominant ideas in a society are the ideas of the dominant classes in that society should not be ignored. It is clear that the ideas that have been active in the socialisation process in every period of history should generally be compatible with the interests of all kinds of ruling circles from the bottom up and should not open their positions to discussion. This means that our historical and social processes are not neutral. It should not be forgotten that perception has a historical, social and individual character, and that thinking independent of these and other factors will isolate us from the world of reality.

The images of historical figures, including statesmen, heroes, artists, poets and especially Prophets, are constructed over a long period of time and these images change depending on the social structure. The love relationship, which is an indication of the effort to glorify the Prophet, is a theme that has been widely studied and praised in our literature.

1. GİRİŞ

1.1. Edirneli Nazmi ve Eserleri Hakkında

Daha önce benzer başlık altında ve aşağıda ele almayı planladığımız biçimde üzerlerinde çalıştığımız iki şair¹ ve birkaç âlimin² Hz. Peygamber algısında söylediğimiz hususlara yeniden temas etmenin gereksiz olduğunu düşünmekteyiz. Ancak konu

¹ Bk. M. Hanefi Palabıyık, "Alvarlı Muhammed Lütü Efendi'nin Hz. Peygamber Algısı", *Uluslararası Hâce Muhammed Lütü (Alvarlı Efe) Sempozyumu*, (Erzurum: Atatürk Üniv. Yayınları 25-26 Nisan 2013), 2/355-381; M. Hanefi Palabıyık-A. Hilal Kalkandelen, "Büyük Türkmen Şairi Mahtumkulu'nun Şiirlerinde Hz. Peygamber", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 61 (2018), 225-242.

² Bk. M. Hanefi Palabıyık, "Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Resulullah Algısı", *Bütün Yönleriyle Erzurumlu İbrahim Hakkı Sempozyumu*, (Erzurum: Atatürk Üniv. Yayınları 16-17-18 Kasım 2011, 2012), 337-354; M. Hanefi Palabıyık-Nur Gökhan-Rabia Olçar, "Elmalı Muhammed Hamdi Yazır'ın Hz. Peygamber Algısı", *Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler (Uluslararası Sempozyum 2012)*, 2/319-356; M. Hanefi Palabıyık, "Antalyalı Bir Âlim Olarak Ahmet Hamdi Akseki'nin Eserlerinde Hz. Peygamber", *Selçukludan Cumhuriyet'e Sosyal Bilimlerde Antalya*, (Antalya 1-3 Mart 2018), 802-833.

bağlamında, haklarında en çok yazı yazılmayı, şiir söylenmeyi, besteler yapılmayı, destanlar dizilmeyi vs. hak eden kişilerin başında peygamberlerin geldiklerini özellikle belirtmek gerekmektedir. Yine vurgulanması gereken diğer bir husus da, şairlerin ve ediplerin şiirlerine ilham kaynağı olan malzeme, tarih kitaplarında yazılanlardır ki bunların bir kısmı da siyere ait olanlardır. Bir kısım şairlerin, yaşadıkları dönemlerde, hakkında övgüde buldukları şahıslar ve devrin bir takım olayları hakkında doğrudan şahitleri oldukları için bahsettiklerini ve bu bağlamda tarihi malzemeye kaynaklık ettiklerini de görmek mümkündür. Nitekim konumuza bahis ettiğimiz Edirneli Nazmî'nin de Yavuz ve Kanunî dönemlerini müşahade ettiği ve o dönemdeki birçok durumdan şiirlerinde bahsettiği gözlenmektedir.³

Edirneli Nazmî'nin, şiir geleneğinde üstad edindiği bazı isimler yanında kendilerinden tesirlendiği ve onlardan haberdar olduğunu açıkça beyan ettiği çok sayıda edip ve şairler vardır. Bu konuda araştırmalar yapan Averberk'in⁴ tespitleri önemlidir:

“Nazmî de sair klâsik edebiyat icracıları gibi seleflerine ve çağdaşlarına şiirlerinde atıflarda bulunmuş, Arap, Fars ve Türk ediplerini şiirlerinde anmıştır. Bunlar Arap edebiyatından Lebîd ve Ferezdak; Fars edebiyatından Nizâmî-i Gencevî, Hâcû-yı Kirmânî, Hâfız-ı Şîrâzî, Ferîdüddîn-i Attâr, Molla Câmî, Kemâl-i Hücendî, Selmân-ı Sâvecî, Hüsrev-i Dihlevî, Firdevsî, Zahîrüddîn-i Fâryâbî, Sadî-i Şîrâzî; Türk edebiyatından Şeyhî, Necatî, Zâtî, Vasfî, Şem'î, Hayretî, Ferdî, Enverî, Râyî, Ârifî, Mesihî ve (Karamanlı) Nizâmî'dir. Dîvânı incelendiğinde Nazmî'nin en başta Nizâmî'den ve özellikle kendisi de aruz kalıbı icat etmiş olan Câmî'den hassaten icat meselesinde feyz aldığı söylemek yanlış olmayacaktır.”

Dîvân'ı ve diğer eserlerinde de görüldüğü gibi dönem şairleriyle birçok açıdan aynı konuları ele almakta olan Nazmî'nin, bu konulardan⁵ Peygamberler, Hz. Peygamber ve Sahabe ile ilgili olanları seçip yorumlamaya gayret edeceğiz.

Edebi yönü hakkında bir takım tartışmalar ve farklı görüşler bulunan Edirneli Nazmî,

³ Örnek olarak bk. Kenan Turhan, *Edirneli Nazmî'nin Şiirlerinde Mekân* (Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2017); Osman Kufacı, “16. Yüzyıl Şairlerinden Edirneli Nazmî'nin Perspektifinden Osmanlı Toplumunda Mağrur Olunan Unsurlar”, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 8/ 20 (Aralık 2019), 84-98; Nurgül Sucu, “Edirneli Nazmî'nin Tercüme-i Pend-i Attarı'nda Nefis Terbiyesine Dair İkaz ve Nasihatler”, *Uluslararası Edirne'nin Fethinin 650. Yılı Sempozyumu* 2012, 101-110.

⁴ Güler Doğan Averberk, “Edirneli Nazmî'nin Edebî Şahsiyeti ve Eserlerine Dair”, *UHİVE Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 14 (Ocak-Mart 2017), 67.

⁵ Tamamen dinî konuları içermese de dönemin dindışı eserlerde dahi siyer anlatılarına belirli bölümler ayrılıyor olması ve bunun zamanla neredeyse bir geleneğe dönüşmesi (ki belli bir dönemden sonra mesnevilerin birçoğunda siyerdan parçalara yer verildiği görülür), oluşan peygamber algısının izdüşümlerini içermektedir. Bk. Şerif Eskin, “Klasik, Modern ve Postmodern Anlatılar Arasında Siyer”, *Siyer-Edebiyat İlişkisi-Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı* (İstanbul: 2010), 17-18; Reyhan Çorak, “Klasik Türk Edebiyatı'nda Siyer ve Siyer Konulu Edebî Türler” *Siyer Edebiyat İlişkisi-Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı* (İstanbul: 2010), 83-97; Amil Çelebioğlu, “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, (Ankara: MEB Yay., 1998), 349-365; Ali Öztürk, “Türk Edebiyatında Manzum Siyerler”, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu* (20-22 Nisan 2007), (Çorum: İslami İlimler Dergisi Yayınları), 213-216.

Averberk'e⁶ göre:

“Herşeyden evvel poetikası olan, şiir nazariyesi sahibi, edebiyat tarihçisi kimliği taşıyan, kaleme aldığı iki hacimli eseriyle tüm çağlarda anılmayı hak etmiş bir klâsik dönem şairidir. Nazmî, daha önceki şairler tarafından şiire dâhil edilmeyen kelimeleri şiire almış ve bu sebeple kimi edebiyat tarihçileri tarafından dîvânında basit ifadeleri kullandığı ve dîvânında şiiriyetin olmadığı tesbiti yapılmıştır. İyi tahsil görmüş olduğu her hâlden anlaşılan, dil ve edebiyata dair çok şey bilen Nazmî, dîvânında, son derecede dikkatli ve hassas davranmıştır. Nazmî, 7000 civarında gazel ile Türk edebiyatının –bilindiği kadarıyla– en çok gazel, 523 murabbayla en çok murabba, 62 muhammes ile en çok muhammes yazmış şairidir. 21 bahrle Türk edebiyatının yine bilindiği kadarıyla en çok bahrde, 161 aruz kalıbıyla yine bilindiği kadarıyla en fazla sayıda aruz kalıbında ve ayrıca Türk edebiyatında tercih edilmeyen bazı lafzî sanatları dîvânında deneyerek şiir yazmış şairidir. Aruz ve kafiyeye vâkıf olan şair bunların hepsini bir arada en güzel terkiple kullanmak, adını kalıcı kılmayı sağlayacak bir eser bırakmak istemiştir ve bu emelini yerine getirdiği, dîvânından anlaşılmaktadır.

Türk dili ve edebiyatına büyük hizmeti olan Nazmî'nin dîvânı, kullandığı Türkçe kelimeler, deyim ve atasözleri bakımından Türk dilinin hazinesi konumundadır. Gayretkeş bir şair olan Nazmî'nin nazire mecmuası gibi devasa bir eseri derledikten sonra en büyük dîvânı tertip etmiş olması da edebiyat muhitlerinde temayüz etmesini sağlamıştır. Hâsılı Nazmî, hacim olarak bilinen en büyük dîvânı tertip etmiş olması, Türk edebiyatında bilindiği kadarıyla en fazla farklı aruz bahri ve kalıbını kullanmış olması, nazire mecmuası derleyicisi olması, Türkî-i Basît tarzına hayat veren şairlerden biri olması, aruz bahri ve kalıbı icat etmiş olması, farklı lafzî sanatları dîvânında en fazla deneyen şair olması, Türkçeyi kullanım tarzı gibi hususiyetlerle öne çıkmış bir şairdir.”

Köksal'ın⁷ tespitine göre *Mecma'u'n-Nezâ'ir*'de 357 şairin 5527 şiiri yer almakta ve bunların 5490'ı gazel, otuz yedisi murabba olup metinde 33.108 olan toplam beyit sayısı nüsha farklarıyla birlikte 33.440'a ulaşmaktadır.

Şiirde Türkçe kullanımını teklif eden ve ısrarla bunu uygulayan şairin, edebiyat tarihi bakımından asıl öneminin *Mecma'u'n-Nezâ'ir* adlı eseri, sade Türkçe ile (Türkî-i Basît) kaleme aldığı şiirleri ile aruz ve lafzî sanatları kullanmadaki başarısı yanında *Dîvân*'ı yazdığı dönemde pek muteber bir durum olmamasına rağmen Türkçe kelimeleri kullanma keyfiyeti de oldukça önemlidir. Hatta bugüne kadar Nazmî'ye en çok itibar kazandıran da bu husustur ve Türkî-i Basît üzerine yapılan çalışmalar⁸ bunun isbatıdır.

⁶ Averberk, “Edirneli Nazmî'nin Edebî Şahsiyeti ve Eserlerine Dair”, 62, 79-80. Ayrıca bk. Mustafa Özkan, “Edirneli Nazmî” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/450-451.

⁷ M. Fatih Köksal, “*Mecma'u'n-Nezâ'ir*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 28/262.

⁸ Bk. M. Fuad Köprülü, *Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divan-ı Türkî-i Basît* (İstanbul: Devlet Matbaası 1928); Ahmet Mermer, *Türkî-i Basît ve Aydınlı Visâlî'nin Şiirleri* (Ankara: Akçağ Yayınları 2006); Levent Korkmaz, “Klasik Türk Edebiyatında Bir Anakronizm Örneği: Türkî-i Basît ve Mahallîleşme”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 5/ 1 (2022),

“Nazmî, dîvân edebiyatında -bilindiği kadarıyla- kimsenin uğraşmadığı kadar şiir teknikleriyle alâkadar olmuş, hiçbir şairin o güne kadar denemediği lafzî sanatları ve kullanmadığı aruz kalıplarını kullanmış, şiir kaleme alırken kelimelerin anlamlarından ziyade lafzlarıyla ustaca oynamıştır. Bu meyanda dîvânı incelendiği vakit şairin, nadir zorlama nazım parçaları hariç oldukça kolay bir söyleyişe sahip olduğunu ve bununla beraber aruzu ustalikle kullandığını söylemek mümkündür. Daha evvel dîvân edebiyatında tercih edilmemiş aruz kalıplarını kullanmasının yanısıra Nazmî, iki aruz bahri ve 23 aruz kalıbı icat etmiş ve bu bahrlerin ve kalıpların dîvânda geçtiği yerde kendisi tarafından icat edildiklerini not etmeyi ihmal etmemiştir.”⁹

Nazmî'nin şiir yazabilecek kadar iyi bildiği diller arasında Arapça ve Farsça vardır. Dîvânında 50 civarında Farsça beyit bulunması, tamamen Farsça ve tamamen Arapça olarak tarihler düşürmesi bunun delilidir. Ayrıca Arapça, Farsça mülemmalarının yanısıra Sırpça-Türkçe bir mülemma da mevcuttur.¹⁰

Edirneli Nazmî'nin bilinen ve elde olan hatta üzerlerinde çeşitli akademik çalışmalar yapılan üç manzum eseri vardır: Bunlar 962/1555'te tamamladığı *Dîvân*,¹¹ 940/1534'te hazırladığı *Mecma'u'n-Nezâ'ir*¹² ve 10 Şaban 967/6 Mayıs 1560'ta yazdığı *Pendnâme-i Attâr Tercemesi*'dir.¹³ Bunlardan başka Nazmî'nin mensur iki eserinin daha olduğu söylenmekte

399-428; Mustafa Özkan, “Edirneli Nazmî ve Türkî-i Basit Hareketi”, *İlmi Araştırmalar*, 5 (1997), 233-246; Hatice Aynur, “Türkî-i Basit Hareketini Yeniden Düşünmek”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History of Turkish or Turkic*, 4/5 (Summer 2009), 34-59; Hasibe Mazioğlu, “Divan Edebiyatında Sadeleşme Akımı” *Türk Dili*, 14 (1964-1965), 607-612; Ahmet Kırkkılıç, “Türkî-i Basit Cereyanı”, *Yedi İklim*, 7/50 (Mayıs 1994), 25-30; Ziya Avşar, “Türkî-i Basitini Yeniden Tartışmak.” *Bilgi*, 18 (Yaz 2001), 127-143; Ahmet Mermer, “Türkî-i Basit'e Yeni Bir Bakış”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/5 (Summer 2009), 262-278.

⁹ Averbek, “Edirneli Nazmî'nin Edebî Şahsiyeti ve Eserlerine Dair”, 62-64. Ayrıca bk. Özkan, “Edirneli Nazmî”, 450.

¹⁰ Averbek, “Edirneli Nazmî'nin Edebî Şahsiyeti ve Eserlerine Dair”, 70.

¹¹ Divan hakkında yapılmış doktora tezi ve baskısı için bk. Güler Doğan, *Edirneli Nazmî Dîvânı (Transkripsiyonlu Metin-İnceleme)*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi, 2010) (=Edirneli Nazmî, *Edirneli Nazmî Dîvânı I-III*, haz. Güler Doğan Averbek, ABD: CreateSpace Publishing, 2017; Güler Doğan Averbek, *Edirneli Nazmî Dîvânı'ndan Seçmeler*, (ABD: CreateSpace Publishing, 2017 <https://www.averbek.net/Content/Docs/Edirneli-Nazmi-Divanindan-Secmeler.pdf> Erişim tarihi: 25.08.2022) (=Ankara: Grafiker Yay., 2018). Ayrıca bkz. Sibel Üst, *Edirneli Nazmî Dîvânı*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2011) (=Edirneli Nazmî, *Edirneli Nazmî Dîvânı*, haz. Sibel Üst, (Ankara: Kültür ve Turizm Bak Yay., 2018 <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57766,edirneli-nazmi-divanipdf.pdf?0> Erişim tarihi: 25.08.2022).

¹² Eser hakkında yapılmış doktora tezi ve baskısı için bk. M. Fatih Köksal, *Edirneli Nazmî, Mecma'u'n-Nezair (İnceleme-Tenkitli Metin)*, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2001) (=M. Fatih Köksal, Edirneli Nazmî, *Mecma'u'n-Nezâ'ir* (Ankara: Kültür ve Turizm Bak Yay., 2018); Köksal, “*Mecma'u'n-Nezâ'ir*”, 262-263.

¹³ Eser hakkında yapılmış doktora tezi ve baskısı için bk. *Edirneli Nazmî Pend-nâme-i Nazmî (Tercüme-i Pend-nâme-i Attar)*, haz. Kudret Altun, (Kayseri: Laçın Yayınları, 2004). Ayrıca bk. Ahmet Zeki Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), özellikle 14-31. sayfalar.

ise de bunların Nazmî'ye aidiyetine ait iddialar pek kabul görmemiştir.¹⁴

Görev ve memuriyetleri hakkında da bir takım bilgiler edindiğimiz Nazmî, Yavuz Sultan Selim'in İran ve Mısır seferlerinde orduda yer almış ve Kanuni Sultan Süleyman'ın da birçok seferine yeniçeri olarak katılmıştır. Bir müddet ahkâm kâtipliği görevinde de bulunduktan sonra, ömrünün sonlarına doğru Vezir Rüstem Paşa'nın mürşidi Nakşibendî Şeyhi Filibeli Mahmud Baba Efendi'nin himayesini görmüştür. 967/1559'dan sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır.¹⁵

1.2. Algı ve İmaj

İnceoğlu¹⁶ konuyu ele aldığı kitapta algıyı şöyle tarif eder:

“İmge, ortaklaşa bir anlam yüklediğimiz ya da kişisel olarak anlamlandırdığımız simgenin kaynağı olan nesne veya öznenin zihnimizdeki resmidir. Daha öz bir deyişle, dışımızdaki ya da düşüncemizdeki nesnelerin zihnimizdeki resmine imge diyoruz. Bu resimlerle, yani düşünce sürecimiz içinde, soyut anlamlar yüklediğimiz simgelerle tasarımlar yaratabilir ve bunları pratik etkinliğe dönüştürebiliriz.”

Her hâlükârda öznel bir yaşantı olan algılama, kişinin geçmiş deneyimlerine, inançlarına, ihtiyaçlarına, dikkatini etkileyen iç ve dış etkenler vb.ne bağlıdır ve bunlarla birlikte anlaşılmalıdır. Buradan yola çıkarak algılamanın, insanların hayatları boyunca karşılaştığı tüm olaylara karşı bir bakış açısı olduğunu da söyleyebiliriz. Kişiler ve toplumlar, sorunlarına ve muhataplarına gösterecekleri tepkilerin mahiyet ve biçimlerini, algılarından almaktadırlar. Buna göre eğer algıda bir bozukluk¹⁷ varsa, tepki ve sonuçta da bir farklılaşma olacaktır. İşte bizim, başkalarıyla dolayısıyla klasik âlimlerle aramızdaki farklılığın altında yatan temel faktörün, algılanan gerçeklikte¹⁸ yattığını düşünmekteyiz. Çünkü algılarımızla edindiğimiz bilgiler, sadece duyu organları yoluyla elde ettiklerimiz değil, sosyal ve psikolojik bir olgu olarak dış müdahalelere de açık bilgilerdir.

Bir başka açıdan yani imaj¹⁹ açısından da durumun farklı olmadığını düşünmekteyiz. Allah Resulü hakkındaki imaj da yine, bilgileri nakledenlerin ve nakledildiği dönemlerin, zihniyet, özellik ve geleneklerini yansıtan ve bize kadar işlenmiş, ellenmiş ve olgunlaştırılıp dolgunlaştırılmış bir imajdır. Bilincimiz de²⁰ bu imajlarla oluşturulmakta, inşa edilmektedir.

¹⁴ Averberk, ““Edirneli Nazmî'nin Edebî Şahsiyeti ve Eserlerine Dair”, 72; Özkan “Edirneli Nazmî”, 451.

¹⁵ Özkan, “Edirneli Nazmî”, 450.

¹⁶ Metin İnceoğlu, *Tutum-Algı İletişim* (Ankara: Elips Yayınları 2004), 76.

¹⁷ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları 2000), 44.

¹⁸ Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 44; Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 6. Baskı (İstanbul: Paradigma Yayınları 2005), 69-71.

¹⁹ Bk. Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 397.

²⁰ Burada ‘zihniyeti’, ‘bilinç’ (şuur), ‘bilinçli farkındalık’ manasında alıyoruz. ‘Bilinç’ ise genel olarak, insanda farkındalığın, duygunun, algının ve bilginin merkezi olarak kabul edilen yetidir. Zihnin kendi içeriklerinin farkında olduğu, içebakış yoluyla bilinen, duyumları, algıları ve anıları ihtiva eden bölümü. Öznenin kendi üzerine dönüp, kendisini kendi düşüncesiyle kavraması, kendisine bir nesne olarak dışarıdan bakması durumu. *Kendi içimizde ya da kendi dışımızda geçen bir şeye ilişkin sezgi. Bilme faaliyeti, bilinen içerik ve her ikisinin de ayırında olma hali arasında var olan ilişki.* İnsanın kavram, imge, acı ve kıskançlık türünden aktüel zihin

Klasik kaynaklarımızın çizdiği portreyle oluşturulan Peygamberimize ait imajlar ile görsel yolla oluşturulan imajlar arasında fark olduğunu düşünmemekteyiz.²¹

Bu tanım ve özelliklere göre, Edirneli Nazmî'nin Hz. Peygamber algısını gözler önüne sermek için, onun Hz. Peygamber hakkındaki görüş ve düşüncelerini çok sayıda başlık altında ele aldık. Genel fikir vereceğine kani olduğumuz başlıklar genel olarak şunlardır: Peygamberler, Hz. Peygamber, Dört Halife, Ehl-i Beyt, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Sahabe.

Biz bu başlıklardan hareketle Nazmî'nin eserlerinin siyer konularını fazlaca içermediğini söyleyebiliriz. Nazmî'nin bu konulara ait temaslarını, şairâne ve edîbâne yaptığını bilhassa ve tekrarla belirtirken, çalışmamızda Hz. Peygamber'e ve onunla irtibatlı konulara ait ifadeleri özellikle ve bazı örnekler seçerek ele alacağımızı vurgulamak istiyoruz.

1.3. Peygamberler Tarihi Konuları

İslam'ı, ilk peygamber olan Hz. Adem'den (a) başlatmak mümkün olduğu gibi, Hz. Muhammed'in (a) peygamberliğini de peygamberlik silsilesinin devamı ve son halkası saymak da doğru ve önemli bir yaklaşımdır. Bu yüzden İslam Tarihi, Hz. Adem'le başlar ve kıyamete kadar devam eder. Burada, İslam tarihi konusu olmak itibarıyla peygamberlerle ilgili anlatılara sadece atıf yapmayı uygun bulmaktayız. Nazmi eserlerinde, Hz. Adem'e²²; Hz. Nuh'a²³; Hz. Hud'a²⁴; Hz. İbrahim'e²⁵; Hz. Lût'a²⁶; Hz. Musa'ya²⁷; Hz. Sâlih'e²⁸; Hz. Yakub'a²⁹; Hz. Yusuf'a³⁰; Hz. Davud'a³¹; Hz. Süleyman'a³²; Hz. Eyyub'a³³; Hz. Yunus'a³⁴; Hz. İsa'ya³⁵ yer yer temas etmekte onlarla ilgili kıssalara telmihler yapmaktadır.

2. İSLAM TARİHİ KONULARI

2.1. Hz. Peygamber

Nazmî'nin eserlerinde, Hz. Muhammed algısının en iyi tezahür ettiğine inandığımız

---

halleri. İnsanın kendi beniyle ilgili tüm yaşantılar." Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 119.

²¹ Palabiyik, "Erzurumlu İbrahim Hakkî'nin Resulullah Algısı", 343.

²² Nazmî, *Dîvân*, 41; *Pend-nâme*, 1b.2-3; *Pend-nâme-i Nazmî*, 55, 57.

²³ Nazmî, *Dîvân*, 596, 732, 741; *Pend-nâme*, 1b.4; *Pend-nâme-i Nazmî*, 55; Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 20

²⁴ *Pend-nâme*, 1b.5; *Pend-nâme-i Nazmî*, 55.

²⁵ Nazmî, *Dîvân*, 2668; *Pend-nâme*, 1b.6; *Pend-nâme-i Nazmî*, 55.

²⁶ *Pend-nâme*, 1b.7; *Pend-nâme-i Nazmî*, 55. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 20.

²⁷ Nazmî, *Dîvân*, 948, 1683, 2396; *Pend-nâme*, 1b.9; *Pend-nâme-i Nazmî*, 55.

²⁸ *Pend-nâme*, 1b.10; *Pend-nâme-i Nazmî*, 55.

²⁹ Nazmî, *Dîvân*, 267, 471, 614, 713, 1220.

³⁰ Nazmî, *Dîvân*, 116, 121, 783, 3852.

³¹ *Pend-nâme*, 1b.11; Nazmî, *Dîvân*, 3954; *Pend-nâme-i Nazmî*, 55.

³² Nazmî, *Dîvân*, 1187; *Pend-nâme*, 1b.12; *Pend-nâme-i Nazmî*, 55. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 22.

³³ Nazmî, *Dîvân*, 228, 596, 2349, 2666; *Pend-nâme*, 1b.13; *Pend-nâme-i Nazmî*, 55.

³⁴ *Pend-nâme*, 1b.14; *Pend-nâme-i Nazmî*, 56.

³⁵ Nazmî, *Dîvân*, 110, 166, 179, 366, 505, 679; *Pend-nâme*, 2a.30-31; *Pend-nâme-i Nazmî*, 57. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 23.

konular, Na't-ı Nebî 'Aleyhisselâm'ında yer almaktadır. Ancak biz konuları, belli bölümlerin ve eserin tamamının taranmasından elde ettiğimiz bulgularla birlikte, çeşitli ama ilgili başlıklar altında sunmayı hedeflemekteyiz.

2.2. Hz. Peygamber Nûr-i Muhammedî'dir

İslam düşüncesi tasavvuf ekolünde en fazla karşımıza çıkan ve temel bir paradigma olan görüş Nûr-i Muhammedî/ Hakikat-i Muhammedî olarak adlandırılmaktadır. Buna göre, Allah Teâlâ hiçbir şey var edilmeden önce, gizli bir hazine iken tanınmayı isteyip ruhlar âlemini ve cinler âlemini yaratmış, rahmetinin güzelliğini, kudretinin mükemmelliğini, sanatının bolluğunu ortaya çıkarmak için de kendi nurundan güzel ve büyük bir cevher var edip, o cevherden bütün kâinatı ağır ağır ve sırasıyla ortaya çıkarmıştır. Bu cevher, "cevher-i evvel, Nûr-i Muhammed, levh-i mahfuz, akl-ı kül ve rûh-i izafî" isimleriyle anılır. Klasik dil ile onun ismi "rûh-i Muhammed"dir.³⁶ Bütün ruhların ve cisimlerin başlangıcı o cevherdir. Allah Teâlâ bu cevhere muhabbeti ile bakınca cevher hayâsından eriyip su gibi akmış, üste çıkan halis özünden de bütün nefislerin ilk özünü yaratmış, daha sonra da varlıkların ruhlarını yaratmıştır. Buna Peygamberlerin ruhları da dâhildir. Ruhlar ise ruhlar âleminde insanın kalbi olan yaratıcıyı perdesiz olarak görmüş ve bilmıştır. Âdem (a) ve bütün zürriyeti de peygamberle beraber burada murad almıştır.³⁷

İslam düşüncesindeki Nûr-i Muhammedî görüşü hakkında bir çalışma yapan Mahmut Çınar³⁸, bu düşüncenin tarihi seyri hakkında şu sonuca varmıştır:

"Nûr-i Muhammedî inancının İslam düşünce tarihindeki seyrine bakıldığında, teori olarak III/IX. yy.dan itibaren literatüre geçtiğini görmekteyiz. Bu teorinin yaygınlık kazandığı önemli dinî gruplardan biri Şiîler diğeri sûfîlerdir. Teori başlangıcından itibaren, geldiği noktaya kadar incelendiğinde belirli bir coğrafi havzanın dışına taşmadığı müşahede edilmektedir. Bu Havza, Bâbil-İran merkezli diğer kadim medeniyetlerin de yerleşmiş olduğu bölgedir. ... Nûr-i Muhammedî teorisinin temellerini atanlar Müslüman şahsiyetlerdir. Doğal olarak bu teoride İslâmî motifler sıklıkla kullanılmıştır. Teorinin Müslümanların peygamberi olan Hz. Muhammed merkezli oluşturulması başlı başına bir İslâmî veche kazandırmaktadır. Ancak söylemdeki tüm özgünlüğüne rağmen, teorinin tamamen Müslümanlara has bir teori olduğunu söylemek zordur. Zira teorinin ortaya çıktığı coğrafya ve komşu kadim kültürler incelendiğinde benzer anlayışların oralarda da bulunduğu kolayca anlaşılmaktadır." Delil ve dayanaklarının problemlili bulunmasından dolayı³⁹ dinî olmaktan çok, tasavvuf felsefesinde yeri bulunan ve tüm mutasavvıf ve

³⁶ İbrahim Hakkı, Erzurumlu, *Mârifetnâme* (Açıklamalı Eksiksiz Metin), haz. Faruk Meyan, (İstanbul: Bedir Yayınları 1993), 430-431.

³⁷ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 15-16, 583. Ayrıca bk. Mehmet Demirci, "Hakikat-i Muhammediyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 15/ 179-180; Süleyman Uludağ, "Nûr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları 2007), 33/ 244-245.

³⁸ Mahmut Çınar, *İslami Literatür'deki Nûr-i Muhammedî Anlayışının Nübüvvet Açısından Değerlendirilmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 93.

³⁹ Bk. Çınar, *İslami Literatür'deki Nûr-i Muhammedî Anlayışının Nübüvvet Açısından Değerlendirilmesi*, 32-60.

şeyhlerce de kabul gören⁴⁰ bu anlayışın parıltıları, tıpkı onlarda olduğu gibi Nazmî'nin şiirlerinde de yansımaktadır:

Nurun kaynağı olan Hz. Peygamber gül olduğu için, nurun kaynağı da basîret sahiplerinin gözlerinin nuru da gül olmuştur. Medine'deki Ravza-i Mutahhara gül bahçesi olsa da, oradaki her bir ışık hüzmeleri gülün izleridir ve o, Allah'ın kudret hazinesinden sunduğu ortası altınla işlenmiş gül olan kırmızı ter tanelerinden ibarettir:

Oldığı-çün 'ayn-ı nûr-ı Ahmed-i Muhtâr gül/ Oldı nûr-ı 'ayn a'yân-ı ulu'l-ebâr gül

Gülsitân gûyâ Medîne Ravza sahnıdur çemen/ Ravzanun her şem'asından hak bu kim âsâr gül

Kenz-i kudretten getürmişdür vücûda dest-i sun'/ Bir tabakdur la'l-i terden ortası zer-kâr gül⁴¹

Resulullah'ın mucizeleri gün gibi Nûr-i Muhammedî'ye şahitlik eder. Mevla, lütfuyla o önde gelen servi boylu yâri ebedi kılsın:

Gün gibi ol had nûr-ı Muhammed anda müşâhid mu'ciz-i Ahmed/ Lutf-ıla ol kad serv-i ser-âmed ide mü'ebbed anı o Mevlâ⁴²

Ahmed, güzellik göğünün güneşi olduğundan beri, yüzüne nûr-i Muhammed'in parıltıları vurmaktadır:

Güzeller Mustafâsın sen Ahmed/ Yüzünde berk urur nûr-ı Muhammed⁴³

Güzellik göği şemsi olaldan Ahmed/ Yüzünde urur berk-i nûr-ı Muhammed⁴⁴

Nûr-i Muhammedî'ye gönderme yapan diğer bazı beyitler de şunlardır:

Barmak götürdi şem'e yakup hüsn-i Ahmed'e/ İmân getürdi şevk ile nûr-ı Muhammed'e⁴⁵

Yukarıdaki beyitler, Nazmî'nin Nûr-i Muhammedî anlayışının geleneksel anlayışla paralellik arz ettiğini ve bununla Hz. Peygamber'in ve ilk yaratılanın onun nuru olduğunun kastedildiği anlaşılmaktadır.

2.3. Kâinat, Hz. Muhammed'in Yüzü Suyu Hürmetine Yaratılmıştır; O, Yaratılmışların En Üstünü Olduğu Gibi Tüm Enbiyâdan da Üstündür

Yukarıdaki başlığın devamı olan diğer bir konu da kâinatın ve her şeyin Hz.

⁴⁰ Bk. Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis-Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler* (Konya: Yediveren Yayınları, 2001), 268-284; Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, 2. Basım (Ankara: TDV. Yayınları 2009), 105-145; Nuran Döner, *Tasavvuf Kültüründe Hz. Peygamber Telakkisi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007), 6-51.

⁴¹ Nazmî, *Dîvân*, 102.

⁴² Nazmî, *Dîvân*, 202 ve ayrıca bk. 790.

⁴³ Nazmî, *Dîvân*, 800.

⁴⁴ Nazmî, *Dîvân*, 882.

⁴⁵ Nazmî, *Mecma' u'n-Nezâ'ir*, 1527 ve ayrıca bk. 1771.

Peygamber'in yüzü suyu hürmetine, onun hatırına yaratıldığı inancıdır.⁴⁶ Bu yüzden de Hz. Peygamber, tüm mahlûkattan üstündür. Nazmî, diğer sufi ve ediplerin paylaştığı bu inancı çok sayıda örnekle sunmaktadır.

Sufilere göre Hz. Peygamber, "Bilinmeyen gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye halkı (kâinat) yarattım" şeklindeki bir hadis-i kutside⁴⁷ ifade edilen yaratılış sırrının muhatabı kabul edilen şahıstır.

Bu hususu vurgulayan Nazmî, Resulullah'ın varlığının âlem için bir şeref olduğunu, Hakk'ın sevgilisi olduğu için cümle mahlûkatın, yer ve göktekilerin onun aşkına yaratıldığını söyler:

Hep senün aşkuna olmuşdur cihân/ Aşkun âsârı durur kevn ü mekân

'Alemeyn ey rahmeten li'l-'âlemîn/ Hep senünçün yaratılmışdur hemîn

Sensin ol pâkize cevher pâk zât/ Sendedür mecmu'-ı ferhunde sıfât

Sensin olan 'izz ile kevneyne şâh/ Sensin olan ümmetine hayr-hâh⁴⁸

Şefkati bol olan Yüce Rabbimiz, yerde ve gökte hiçbir şey yok iken habibini sevmiş; yaratılışın başından beri levlâk cübbesiyle hepsini onun yüce zatıyla şerefleştirmiştir.

Sevmiş-idi sen habîbi Hazret-i Rabb-ı vedûd/ Yogıken dâmı yeri ile dahı bu tîn ü mâ

Fıtrat u hilkat deminden hil'at-i levlâkle/ Tapunı kılmışdurur teşrîf-i zât-ı kibriyâ⁴⁹

Kâinat da onun muhabbetiyle var olmuştur. Mutluluk ve hidayete giden yol ondan geçer, bunda bir şüphe de olamaz. Onun nurunun aydınlığı gündüz gibidir ve faziletlerinin de bir sınırı yoktur.

Bu kâyinâtı hep anun mahabbetine hemîn/ Sa'âdet-ile delîl-i hidâyet oldur ol

Ne şübhe gün gibi rûşen odur o nûr-ı yakîn/ Fezâyiline nihâyet mi vardur anun kim

Hz. Muhammed'in ümmeti olmaktan dolayı onun sevgisi hatırına mahşer günü ümmetin hesabının kolay olması umulur. Allah, onun yüzüsuyu hürmetine hesabı kolaylaştırır da cennetten bağ ve kevser nasip eder.

Çün Muhammed ümmeti yüz umaruz kim idesin/ Ol Muhammed hubbuna âsân hisâb-ı mahşeri

Kıl Muhammed yüzi suyına müyesser yâ kerîm/ Bir kuluna bâg-ı rıdvân-ıla âb-ı kevseri⁵⁰

Resulullah, nebi ve resullerin iftiharını olup bizzat âlemlere rahmet olarak

⁴⁶ Demirci, "Hakikat-i Muhammediyye", 179-180; Uludağ, "Muhammed-Tasavvuf", 449- 450; Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, 132-134; Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis-Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler*, 280-281.

⁴⁷ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2,132. Ayrıca bk. Aydın, "Kenz-i Mahfi", 25/258-259.

⁴⁸ *Pend-nâme*, 3b.76-79; *Pend-nâme-i Nazmî*, 60; ayrıca bk. Dîvân, 40-41.

⁴⁹ Nazmî, *Dîvân*, 71

⁵⁰ Nazmî, *Dîvân*, 70.

gönderilmiştir.⁵¹

Nazmî'ye göre Allah, Hz. Peygamber'i, yaratılmışların en üstünü olduğu için meth etmiş, levlâke hadis-i kudsiyle taçlandırmış, şeref ve şân sahibi kılmıştır. Nazmî'nin "levlâke tacı" diye bahsettiği, "Levlâke levlâke lemâ halektü'l-eflâk=Sen olmasaydın bu kâinatı yaratmazdım" sözü, İslami literatürde hadis-i kudsi olarak bilinen rivayettir.⁵² Her ne kadar tasavvuf felsefesinin temelinde bu rivayet yatıyorsa da, rivayetin birçok yönden kabul edilmesi mümkün görünmemektedir. Çünkü herşey Allah içindir ve ondan dolayı vardır, herşey onunladır ve onadır. Dolayısıyla Allah'ın Resulüne değil, Resulün Allah'a âşık olması daha makuldür. Ancak tasavvuf felsefesinin meseleye başka açıdan baktığı da bilinmektedir.

Ahmed ü Mahmûd idüp Rabbü'l-'ulâ/ Kıldı zâtun yâ Muhammed Mustafâ.

Sensin iy şeh başdan ol mümtâz olan/ Tâc-ı levlâk ile 'izz ü şân bulan⁵³

Her varlığın en şerefli ve efendisi, Hakk'ın sevgilisi ve halkın en çok istediği, her şeyin en gözdesi, evvel gelenlerin de, sonra gelenlerin de efendisi Hz. Peygamber'dir.

Sensin ey mahbûb-ı Hakk matlûb-ı halk/ Her cihetden eşref ü merğûb-ı halk.

Cümlenün sensin şerif ü seyyidi/ Evvelinün ahirünün seyyidi.⁵⁴

Nazmî, her iki âlemin ve kâinatın Hz. Peygamber'in hatırı ve aşkına yaratıldığını, onun âlemler için rahmet olduğunu, varlık ve mekânın bunun izlerini taşıdığını belirtir.

Hep senün aşkuna olmuşdur cihân/ Aşkun âsârı durur kevn ü mekân.

'Âlemeyn ey rahmetenli'l-âlemîn/ Hep senünçün yaratılmışdur hemîn.⁵⁵

Hz. Peygamber'in yaratılmışların en üstünü ve tüm enbiyânın üstünde olduğuna dair inanç da yukarıdaki anlayışın devamı mahiyetindeki olup aynı delil ve kanaatlerden beslenmektedir. Başta Allah olmak üzere bütün her şey Hz. Muhammed'i övmektedir. Hâlbuki Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin kendi aralarındaki farklılıklarını, onların birbirlerine üstünlüklerini ifade eden âyetler⁵⁶ ve onlar arasında hiçbir ayırım yapılmamasını emreden bir âyet⁵⁷ bulunmakla birlikte, yine de İslam düşüncesinde Hz. Peygamber'in tüm peygamberlerden üstün olduğuna dair bir kanaat gelişmiştir.⁵⁸ Buna kaynaklık eden bazı rivayetler varsa da⁵⁹ Hz. Peygamber'in, kendisinin diğer

⁵¹ *Pend-nâme*, 3a.60-62; *Pend-nâme-i Nazmî*, 59. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 14.

⁵² Bk. Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2, 164; Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 2/ 615.

⁵³ *Pend-nâme*, 3b.72-73; *Pend-nâme-i Nazmî*, 60.

⁵⁴ *Pend-nâme*, 3b.74-75; *Pend-nâme-i Nazmî*, 60.

⁵⁵ *Pend-nâme*, 3b.76-77; *Pend-nâme-i Nazmî*, 60. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 16.

⁵⁶ *Kur'an-ı Kerim* 2: 253; 17: 55.

⁵⁷ *Kur'an-ı Kerim* 2: 285.

⁵⁸ Bk. Döner, *Tasavvuf Kültüründe Hz. Peygamber Telakkisi*, 159-177.

⁵⁹ Bk. Buhari, *Es-Sahih*, Enbiya, 3; Tefsir 17, 5; Müslim, *Es-Sahih*, İman, 337-338; Ebû Davud, *Sünen*, Sünnet, 13; Tirmizi, *Sünen*, Menakıb, 1; Topaloğlu, "Muhammed", 30/ 441.

peygamberlerden üstün olduğuna dair öne sürülecek iddiaların gündeme gelmesini yasakladığı da rivayet edilmektedir.⁶⁰

Nazmî, övgülerini şiir diliyle edebî olarak yapmakta ve örnek olarak şunları söylemektedir. Hz. Peygamber, Allah'ın sevgilisidir ve tüm peygamberin övündüğüdür; dinin ve şeriatın başında yer alır; âlemin başı ve övücüdür; gönderilen peygamberlerin de başı ve en makbulü olup peygamberler, veliler, seçkinler ve muttakiler onun mübarek zatını övmektedirler:

Ey habîb-i Hakk-ı güzîn halk-ı fahr-ı enbiyâ/ Server-i dîn ü şerî'at pâ-yı râh-ı Hüdâ

Halk-ı 'âlem içre sensin serverâ Mahmûd olan/ Enbiyâ vü mürselîn içinde sensin
Murtazâ

Zât-ı ferhunde sıfâtun birle fahr eyler senün/ Enbiyâ vü evliyâ vü asfiyâ vü etkiyâ⁶¹

Resulullah'ın bayrağı altında toplananlar mahşerin o zor gününde rahat olacak ve Tuba Ağacı'nın⁶² altında kalacaklardır. Kardeşin kardeşe, ana-babanın evlada bakmadığı o kıyamet gününde, devlet sahibi olan Resulullah'a yöneleceklerdir.

Sidreye hem-tâ livân altında olanlar o gün/ Her biri âsûde hâl olub diye Tûbâ lenâ

Bakmadukda ümm ü eb evlâda kardaş kardaşa/ Devlet anun diyesin ol gün ana sen
merhabâ⁶³

Hz. Adem (a) devrinden bugüne, çok sayıda peygamber ve veli geldiyse de hiçbiri Hz. Peygamber'in seviyesinde kadir kıymet sahibi olamamıştır. İsyankâr kullar, diğer peygamberlerden değil, sadece ondan şefaht umar:

Devr-i âdemden berü niçe nebî geldi velî/ Sen kadar kadr anlarun bulmadı biri serverâ⁶⁴

Şol Muhammeden şefâ'at umaram ben 'âsî kim/ Enbiyâ içre olubdur ol Muhammed
Mustafâ⁶⁵

Canını, başını dert ve beladan uzak tutmak isteyen, nefsinin isteklerinden uzak kalmalıdır. Peygamberlerin başı olan o Resul, "fakirlik övücüdür" dediği için o yola giren, Resul'un yoluna girmiş olur, iman nuru yüzünden belli olur ve Allah'ın lütfuna uğrar:

Der ü gamdam kurtaram diyen kişi cân u seri/ El çeker cümle hevâdan gezmez aslâ
serseri

Enbiyânun serveri el-fakru fahrî dîdi çün/ Tutan ol yolu serî-i fakrun olur serveri

Zâhir olur çehresinde nûr-ı îmân gün gibi/ Zî-sa'âdet ol kim ola lutf-ı İlâhun mazharı

⁶⁰ Bk. Buhari, *Es-Sahih*, Husûmât, 1; Hudûd, 31; Müslim, *Es-Sahih*, Fezail, 160-163, 166-167; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/ 23-24; Topaloğlu, "Muhammed", 30/ 441.

⁶¹ *Nazmî, Dîvân*, 40.

⁶² Tuba ağacı için bk. Erbaş, "Tûbâ", 41/316-317.

⁶³ *Nazmî, Dîvân*, 41.

⁶⁴ *Nazmî, Dîvân*, 41.

⁶⁵ *Nazmî, Dîvân*, 41.

...⁶⁶

Yaptığı duasında Nazmî, Allah'ın, son nefesinde şeytanın şerrinden imanını emin kılmasını, ömrünü hata ve günahdan uzak bir biçimde hayırla sonlandırmasını, hayrul beşer olan Resulullah'ın hürmetine kolaylık sağlamasını ister:

Son nefes kıl şerr-i şeytândan emîn îmânumuz/ Hayr-ıla hatm it bizi dûr ola bizden ol hatar

Hayr-ıla hatm olmagı yâ dâfi-i şerr û belâ/ Sen mûyesser kıl bi-hakkın hûrmet-i hayru'l-beşer⁶⁷

Zengin olan biri, neden fakir olanı küçük görür ve horlar, peygamberlerin övüncü olan peygamberimiz de fakirlikle övünmüştür.⁶⁸

Niçûn hakîr tuta fakîri ganî olan/ Fakr ile fahr eyledi cûn fahr-i enbiyâ⁶⁹

Allah, taşıdığı faziletleri nedeniyle Resulullah'ı eşref-i mahlûk etmiş ve mahbûb edinmiştir. Onun faziletinin binde biri bile insanlığa dağıtılsa kıyamete kadar herkese yeter. Mevla, onu sınırsız bir şekilde ve lütfundan övmüşken, kimsenin onu şanına layık bir şekilde övmesi mümkün müdür!:

Bu fezâyil sende olmasın mı lutfundan seni/ Eşref-i mahlûk idüp mahbûb edinmişdür Hudâ

Mâhasal yüz dikkat-ile binde biri fazlınun/ Şerh olunsa haşre dek hergiz olunmaya edâ ...⁷⁰

Nebiler ve resullerin sonuncusu, cümlesinin ve âlemin en şerefli, âlemlere rahmet olarak gönderilen, enbiya ve seçkinler ile kâinattaki tüm halkın övüncü, cümle cihan halkının önderi, Hakk'ın lütfu ve her an çok sayıda mucizeler gösterendir:

İftihar-ı enbiyâ vu mûrselîn/ Mahz-ı rahmet rahmeten li'l-âlemin⁷¹

Enbiyâ vu mûrselinûn hâtemi/ Cûmlesinin eşrefi vu âlemîn

Enbiyâ vu asfîyânun mefharı/ Cûmle halk-ı cihânun serveri

Fazl-ı Hakk u fahr-ı halk-ı kâyinât/ Göstere her gâh niçe mu'cizât⁷²

Onun mertebesine hiçbir nebi çıkamadı; onlara, ona verildiği kadar kıymet verilmedi. Her ne kadar çok sayıda nebi ve veli gelmişse de onlar onun bulduğu dostu bulamamışlardır:

⁶⁶ Nazmî, *Dîvân*, 3416.

⁶⁷ Nazmî, *Dîvân*, 56.

⁶⁸ "el-Fakru fahrî=Fakirlik benim övüncümdür" rivayeti, zayıf ve uydurma olarak da kabul edilir. *Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ*, 2/87.

⁶⁹ Nazmî, *Mecma'u'n-Nezâ'ir*, 173.

⁷⁰ Nazmî, *Dîvân*, 41.

⁷¹ *Pend-nâme*, 3a.60; *Pend-nâme-i Nazmî*, 59.

⁷² *Pend-nâme*, 3a.61-63; *Pend-nâme-i Nazmî*, 59. Ayrıca bkz. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 14.

Rûtbetûn ğayrı nebîler bulmadı/ Ol kadar kadr onlara hiç verilmedi

Geldi gerçi çok nebî vu çok velî/ Bulmadı sen bulduğın anlar velî⁷³

2.3. Hz. Peygamber, Resûlü's-Sakaleyn'dir

Hz. Peygamber'in diğer peygamberlere olan üstünlüğü sadece dünya ve âhiret için değil, çok daha zengin bir literatürle risalet öncesine de yansıtılmıştır.⁷⁴ Bu manayı açığa çıkararak ve "mal, ağırlık ve kıymetli şey" anlamlarına gelen "sekal" kelimesinin ikili olan "sakaleyn", insanlar ve cinler için kullanılan bir terimdir. Allah Teâlâ, "Ey insan ve cin toplulukları! Sizin de hesabınızı ele alacağız"⁷⁵ âyetinde insanlar ve cinlere, "es-sekalân" diye hitap etmektedir. Resulullah'ın bu iki topluluğa peygamber olarak gönderildiği kabul edildiği için de Hz. Muhammed'e (s), "Resûlü's-Sakaleyn" denilmiştir.⁷⁶ Buna göre diğer tüm peygamberler, Hz. Muhammed'in aksine yalnızca kendi kavimlerine gönderilmişlerdir. Bazen de bu inanç hem bu dünyanın hem de âhiret âleminin peygamberi anlamında da yorumlanmaktadır ki bunun temeli de yine Hz. Peygamber'in kıyamet günü tüm peygamberlere olan üstünlüğü ile temellendirilir.

Nazmî'nin na'tında yaptığı çağrışımı, her iki anlam için de tevil etmek uygun düşmektedir. Çünkü Resulullah evvelden ahire kadar iki varlığın (ins ü cin) efendisi ve iki âlemin (dünya ve ahiret) övücüdür:

Sensin olan seyyidü'l-kevneyn [u] fahrü'l-âlemeyn/ Sensin olan rahmeten lil-âlemîn önden sona⁷⁷

İki âlemin övücü, kıyamet günü kime şefaata ederse, hiçbir kimse onu âlemlerin Rabbi olan Allah'tan mahrum edemez:

Ana kim yârin şefâ'at ide fahrü'l-âlemeyn/ Anı hâşâ kim ide mahrûm Rabbü'l-âlemîn⁷⁸

Dâyimâ olub mu'înün lutf-ı Rabbü'l-âlemîn/ Rûz-ı mahşerde şefî'un ola fahrü'l-âlemeyn⁷⁹

Allah'ın Resülü, temiz bir cevher ve tertemiz bir kişidir; mübârek tüm sıfatlar onda toplanmıştır. O, her iki âlemin en değerli şâhididir ve ümmetinin de hayrını ister:

Sensin ol pâkîze cevher pâk zât/ Sendedûr mecmû'-ı ferhunde sıfât

Sensin olan 'izz ile kevneyne şâh/ Sensin olan ümmetine hayr-hâh⁸⁰

2.4. Hz. Peygamber Allah'ın Sevgilisidir, Habibullah'tır

⁷³ *Pend-nâme*, 3b.70-71; *Pend-nâme-i Nazmî*, 60. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 15-16.

⁷⁴ Bk. Döner, *Tasavvuf Kültüründe Hz. Peygamber Telakkisi*, 175-177.

⁷⁵ *Kur'an-ı Kerim*, 55: 31.

⁷⁶ Bk. Köten, "Sakaleyn"

⁷⁷ *Nazmî, Dîvân*, 40.

⁷⁸ *Nazmî, Dîvân*, 2631.

⁷⁹ *Nazmî, Dîvân*, 3792.

⁸⁰ *Pend-nâme*, 3b.78-79; *Pend-nâme-i Nazmî*, 60. Ayrıca bkz. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 16.

“De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah da sizi sevsin”⁸¹ mealindeki âyetle ve “İbrahim, Halîlullah; Musa, Safiyullah; ben ise Allah'ın bana bir ihsanı ve bir ikramı olarak Habîbullah'ım” rivayetiyle⁸² temellendirilen bu anlayış, kendini en fazla tasavvuf geleneğinde ve dinî edebiyatta hissettirmiştir. Hz. Peygamber'e duyulan sevginin ve saygının bir nişanesi olarak en çok kullanılan unvanın da “Habîbullah” olduğunu söylemek mümkündür.⁸³

Nazmî na'tında Allah Resulü'ne şöyle seslenmektedir: Ey Hakk'ın sevgilisi, halkın seçkini ve nebilerin övüncü; din ve şeriatın önderi, hidayet yolunun direği; sen bütün yaratılmışlar ile yerin ve göğün aşkı için yaratıldığı Hakk'ın sevgilisisin. Sevgisi bol olan yüce Rab, daha yer gök ve su ile balçık yaratılmadan önce seni sevgilisi olarak sevmiştir:

İy habîb-i Hakk-ı güzîn halk-ı fahr-ı enbiyâ⁸⁴/ Server-i dîn ü şerî'at pâ-y-ı râh-ı Hüdâ. ...

Sensin ol mahbûb-ı Hakk kim 'aşkuna oldu senün/ Cümle mahlûkât-ile bu görinen arz u semâ

Sevmiş-idi sen habîbi Hazret-i Rabb-ı vedûd/ Yogıken dâmi yeri ile dahî bu tîn ü mâ⁸⁵

Cenab-ı Hak onu halkın önderi yapmıştır, bu kâinat her zaman onun muhabbetine muhtaçtır:

Habîb-i Hakdur o server ki halk idübdür Hak/ Bu kâyinâtı hep anun mahabbetine hemîn⁸⁶

Nazmî de Resulullah'ı “sevgili” olarak anar ve şöyle der: Güneş yüzlü güzeller/ putlar Nazmî'nin içindedir, Muhammed'in nuru hakkı için sevgilim Mustafa yöneldiğim kiblemdir (başka kible değil):

Güneş yüzlü sanemler içre olmuştur benüm Nazmî/ Muhammed nûri hakkiçün habîbüm Mustafâ kiblem⁸⁷

Hz. Peygamber, Allah'ın sevgilisi ve seveni, hidayet yolunun rehberi ve şeriatın şahıdır; dertli gönüllerin tabibidir:

Ey Habîb-i Hakk u mahbûb-ı Hudâ/ Şâh-ı Şer'û hâdi râh-ı hudâ⁸⁸

Hakk seni kendüye kim kıldı habîb/ Derde dûşen dillere sensin tabîb⁸⁹

⁸¹ Kur'an-ı Kerim, 3: 31.

⁸² Bk. Darimî, *Sünen*, Mukaddime, 8; Tirmizî, *Sünen*, Menakıb, 1; Topaloğlu, “Muhammed”, 30/440.

⁸³ Bk. Topaloğlu, “Muhammed”, 30/440.

⁸⁴ Bu mısranın, “İy habîb-i Hakk güzîn-i halk-ı fahr-ı enbiyâ” şeklinde olması gerektiğini düşünmekteyiz.

⁸⁵ Nazmî, *Dîvân*, 40-41.

⁸⁶ Nazmî, *Dîvân*, 71.

⁸⁷ *Mecma'u'n-Nezâ'ir*, 1097.

⁸⁸ Bu mısranın, “Şâh-ı Şer'û hâdi-i râh-ı hudâ” şeklinde olması gerektiğini düşünmekteyiz. *Pend-nâme*, 3a.59; *Pend-nâme-i Nazmî*, 59. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlak ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 14.

⁸⁹ *Pend-nâme*, 4a.86; *Pend-nâme-i Nazmî*, 61. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-*

2.5. Hz. Peygamber Son Peygamberdir, Hâtemü'l-Enbiyâ'dır

Aslında İslamiyet'ten önceki dinlerde de görülen bu konu, literatürde "Hatm-i Nübüvvet" olarak isimlendirilmektedir. Buna göre, Hz. Muhammed, son peygamberdir, peygamberlik geleneği onunla tamamlanmıştır ve kıyamete kadar da başka peygamber gelmeyecektir.⁹⁰ Bu hususta Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Peygamber için kullanılan "hâtemü'n-nebiyyîn" terkininin⁹¹, Hz. Muhammed'in Allah'ın resulü ve nebilerin sonuncusu olduğunun açık delili kabul edilmesi yanında, hadîs kaynaklarında yer alan çeşitli rivayetlerin de⁹² bu inanca kaynaklık ettiği kabul edilmektedir.⁹³

Nazmî, peygamberlerin hatemi/ sonuncusu olan Hz. Peygamber'in hürmetine dua ederek hükümdarın, devletin ve ömrünün uzun olmasını temenni eder:

Bi-hakk-ı hürmet-i hatemü'n-nebiyyîn/ Çoğ ola devlet-ile 'ömrün âmîn⁹⁴

Nebilerin ve resullerin hatemi olan Hz. Peygamber, hepsinin olduğu gibi tüm âlemin de en şerefliisidir. Nazmî, Hz. Peygamber'in na'tını yazdıktan sonra seçkin ashabın da na'tını yazdığını ifade etmektedir:

Enbiyâ vü mürselînün hâtemi/ Cümlesinün eşrefi vü a'lemi⁹⁵

Çün olındı na't-ı hâtemü'l-mürselîn/ Eydelim pes na't-kı ashâb-ı güzîn⁹⁶

2.6. Hz. Muhammed'e Salâvât Getirilmelidir

İnsanların birbirlerini hayırla anmaları, birbirleri hakkında hayır duada bulunmaları ve her zaman birbirlerinin lehlerine konuşmaları, insanlığın önemli ahlakî umdelerinden olduğu gibi, dinimizce de emredilen bir tutumdur. Bu tutum, peygamberimiz söz konusu olduğunda kendini daha fazla hissettirmektedir. Hz. Peygamber'in kendisi için salât ve selâm getirilmesini emir ve tavsiye etmesi kabulü yanında, Kur'an-ı Kerim'de geçen bir âyetin⁹⁷de Hz. Peygamber'e salât ve selâm getirmeyi emrettiğinin düşünülmesi, çeşitli biçimlerde salât ve selâm cümle ve terkiplerinin söylenmesini doğurmuştur.⁹⁸ Bu bağlamda Nazmî, çokça salât ve selâm getirmeyi teşvik etmektedir:

Cümle Hakdan bilelüm her hâli/ Hâlimüz tâ ola teslîm ü rızâ

nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi, 18.

⁹⁰ Bk. Topaloğlu, "Muhammed", 30/441; Döner, *Tasavvuf Kültüründe Hz. Peygamber Telakkisi*, 177-187.

⁹¹ *Kur'an-ı Kerim*, 33: 40.

⁹² Bk. Buhari, *Es-Sahih*, Menakıb, 18; Müslim, *Es-Sahih*, Mesacid, 5; İman, 327; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/412, 3/266; Yurdagür, "Hatm-i Nübüvvet", 16/ 478.

⁹³ Bk. Yurdagür, "Hatm-i Nübüvvet", 16/477-479; Topaloğlu, "Muhammed", 30/441.

⁹⁴ Nazmî, *Dîvân*, 3835.

⁹⁵ *Pend-nâme*, 3a.61; *Pend-nâme-i Nazmî*, 59.

⁹⁶ *Pend-nâme*, 4b.102; *Pend-nâme-i Nazmî*, 62.

⁹⁷ *Kur'an-ı Kerim* 33: 56.

⁹⁸ Bk. Topaloğlu, "Muhammed", 30/440; Mertoğlu, "Salâtü Selâm" 36/23-24; Döner, *Tasavvuf Kültüründe Hz. Peygamber Telakkisi*, 234-239.

Hak resûline 'aleyhi's-salavât/ Salavâtı idelüm dâyim edâ⁹⁹

Virelüm cândan o fahr-ı dü-cihâna salavât/ İdelüm her dem ü her lahzada rûhına revân¹⁰⁰

Hakk'a hamd etmek, Resul'e salâtla olur; salâtı daima yapmak, aynı zamanda âl ve ahabına da salât etmek gerekmektedir. Böylece Resulün şefaati de umulur:

Vir Resûline salât-ıla selâm/ Rûz-ı mahşerde şefî'ün ola tâ

Bir anun gibi şefâ'at idecek/ Var mıdır ümmet olana ana yâ¹⁰¹

Virelüm her dem resûle hem salât-ıla selâm/ Oldurur olan bize çün hâdi-yi râh-ı Hüdâ¹⁰²

Dahı anun cümleten âline vü ashâbına/ Olalum cân-ıla gönülden muhibb-i bî-riyâ¹⁰³

Mü'min oldur ki resûle dâyim/ Vire bî-hadd salât-ıla selâm¹⁰⁴

2.7. Hz. Peygamber, Büyük Şefaât, Livâ-yı Hamd ve Makâm-ı Mahmûd Sahibidir

Kur'an-ı Kerim'de geçen bir âyette¹⁰⁵, Hz. Peygamber'e 'makâm-ı mahmud=övülmüş bir makam' verileceği vaad edilmektedir. Genellikle bu makamın Hz. Peygamber'e âhirette verilecek yüce bir makam olduğu ve bu makamın da diğer peygamberlerden ayrıcalıklı olarak sadece ona mahsus olduğu düşünülmüştür. Bu makam kıyamet günü ona verilecek olan "hamd sancağı" altında müminlerin toplanması ve Hz. Peygamber'in şefaatine uğramalarıdır.¹⁰⁶ Hak Teâlâ, Habîb-i Ekrem'e 'Livâ-yı Hamd' ismiyle adlandırılan sancak-ı şerif bahşeylemiştir. Mahşer gününde Muhammed ümmeti onun altında toplanıp, kendisine vaad edilen Makâm-ı Mahmûd'a erip, Livâ-yı Hamd altında bulunan ümmetine şefaât edecektir. Bu husus tam da bu biçimde Nazmî'nin şiirlerinde yer almıştır:

Ümmetün gibi senün anlar dahı hep cümleten/ Rûz-ı mahşerde şefâ'at senden eylerler recâ¹⁰⁷

Şefkat ü rahm eyleyüp ihsân u lutf izhâr idüp/ İy şefî' olan güneş-kâr ümmete rûz-ı cezâ

Mücrim ü 'âsî olan Nazmî güneş-kârı dahı/ Lutf u ihsân eyleyüb kılma şefâ'atden cüdâ

Budur aksâ-yı murâdı Hak Ta'âlâdan anun/ Dînün-ile hatm ola vü ümmetünle haşr ola¹⁰⁸

⁹⁹ Nazmî, *Dîvân*, 49.

¹⁰⁰ Nazmî, *Dîvân*, 63.

¹⁰¹ Nazmî, *Dîvân*, 50 ve ayrıca bk. 71.

¹⁰² Nazmî, *Dîvân*, 205.

¹⁰³ Nazmî, *Dîvân*, 206.

¹⁰⁴ Nazmî, *Dîvân*, 2427 ve ayrıca bk. 3207, 3820.

¹⁰⁵ *Kur'an-ı Kerim*, 17:79.

¹⁰⁶ Bk. Üzümlü, "Makâm-ı Mahmûd", 27/413-414; Döner, *Tasavvuf Kültüründe Hz. Peygamber Telakkisi*, 231-234; Topaloğlu, "Muhammed", 30/439-440.

¹⁰⁷ Nazmî, *Dîvân*, 41.

¹⁰⁸ Nazmî, *Dîvân*, 42.

Vir Resûline salât-ıla selâm/ Rûz-ı mahşerde şefî'ün ola tâ

Bir anun gibi şefâ'at idecek/ Var mıdır ümmet olana ana yâ

Âl ü ashâbına münkerler anun/ Ana nice olur ümmet âyâ ...

Pâk sünnî olana yâ Hâdî/ Kıl hidâyet hasenâtını 'atâ

Haşır kıl Ahmed-i Mûhtârunla/ Gerçek ümmet olanı yâ Rab ana ...¹⁰⁹

Haşır zamanı Resulün şefaatine uğrayan mutlu ve Resulullah'ın sevgisiyle hesabı kolay olacaktır:

Zî-sa'âdet anlara kim şefkat idüb haşırda/ Hak resûli ola lutfından şefâ'at eyleri

Çûn Muhammed ümmetiyuz umaruz kim idesin/ Ol Muhammed hubbuna âsân hisâb-ı mahşeri¹¹⁰

Odur ne şübhe ana Hak resûl kim oldur/ Günehlü ümmetinün şol şefî'i yevmü'd-dîn¹¹¹

Adem'den itibaren ve tüm peygamberler Resulün şefaatine muhtaçken bizlerin de öncelikle muhtaçlığımız aşikardır:

Hem dahı âdem Muhammed olduğu-çün umaram/ Rûz-ı mahşerde Muhammed'den şefâ'at ben gedâ

Şol Muhammed'den şefâ'at umaram ben 'âsî kim/ Enbiyâ içre olubdur ol Muhammed Mustafâ¹¹²

Mahşerde şefî'ün ola ümmîd o Muhammed/ İsmün ki olubdur senün iy Nazmî Muhammed¹¹³

Biz günehlü kullara anı nasîb¹¹⁴

Hz Fatma'nın oğlunu öldüren kimse yani Yezid de olsa, Resul'ün şefaatine uğrayacaktır:

İde ana şefâ'at yâ Resûl/ Ola ol kim kâtil-i ibn-i Betûl¹¹⁵

Nazmîyâ her kankı zâlim ki; ide bir mazlûma zulm/ Rûz-ı mahşerde Muhammed'den şefâ'at bulmasun¹¹⁶

Benzer yaklaşımların Pend-nâme'de de yer aldığını görmekteyiz ki Nazmî, ümmetin Hz. Peygamber'den şfaat ve şefkat istediğini belirtir. Onun yüksek kıymetinin, herkese şfaatçi olarak yeteceğini belirtir ve bu hususta dua eder. Çünkü insan ancak bu şekilde

¹⁰⁹ Nazmî, *Dîvân*, 50-51.

¹¹⁰ Nazmî, *Dîvân*, 70.

¹¹¹ Nazmî, *Dîvân*, 71.

¹¹² Nazmî, *Dîvân*, 202 ve ayrıca bk. 207, 255.

¹¹³ Nazmî, *Dîvân*, 789.

¹¹⁴ Nazmî, *Dîvân*, 3815.

¹¹⁵ Nazmî, *Dîvân*, 3821.

¹¹⁶ Nazmî, *Dîvân*, 2692.

azaptan emin olur:

Umduđı senden Şefâ'at ummetün/ Buna vardur ümmetüne Őefkatün

Sende kim var ol kadar kadr-i refi'/ Kim durur idinmeyen zâtun Őefi' ...¹¹⁷

Gerçek ümmet, cehennemden uzak olandır ve seve seve Hz. Peygamber'in yolundadır:

Sana gerçek ümmet ey dîn serveri/ Niçin olmaya cehennemden beri

Ümmet olan serverâ sen servere/ Zi-saâdet ger yoluna ser vere¹¹⁸

2.8. Hz. Peygamber Âlemlere Rahmet Olarak Gönderilmiştir

Hz. Peygamber'in ümmeti tarafından çok sevilmesinin sebeplerinden birinin de, onun âlemlere rahmet olarak gönderilmesi inancının olduğunu söylemek mümkündür.¹¹⁹ Hiç kuşkusuz peygamberler ve bu bağlamda Hz. Peygamber, Allah'ın insanlara verdiği en büyük nimetlerdendir. Bu Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir: "Ve (bunun içindir ki, ey Peygamber!) Biz seni yalnızca, bütün âlemlere rahmetimiz(in bir işareti) olarak gönderdik."¹²⁰ Evet o, Hak rahmetini pırıl pırıl aksettirmektedir. Sanki o, çöl ortasında bir su menbai, bir kevser havuzudur da kabını eline alıp gelen herkes o havuzun başına varmış, hem kabını doldurmuş hem de kana kana içmiştir. İşte bu rahmet herkese açık bir Kevser kaynağı olup isteyen herkes ondan istifade edebilir. Sadece Hz. Muhammed'in içinde yaşadığı toplum değil, her dönemin toplumları da manevî değerlerini kaybedebilir, insan onurunun değeri bilinmeyebilir, ilahî değerler menfaatler doğrultusunda kullanılabilir ve dünyevileşme son haddine varabilir. Hz. Peygamber, kendisine nübüvvet vazifesinin verilmesiyle ulvi ruhu taşıyan insanın tekrar o ulviyete dönmesine çağırان bir tebliğci olarak, yine insanlar için büyük rahmet olan vahyin inşa ettiği bir ortam ile âlemlere rahmet, barış ve esenlik getirmiştir.¹²¹

Edirneli Nazmî de bu ilahî rahmeti, edebî üslubuyla şiirlerinde aktarır ve Hz. Muhammed'in "rahmeten li'l-âlemîn" olduğunu şöyle anlatır:

Sensin olan seyyidü'l-kevneyn [u] fahrü'l-âlemeyn/ Sensin olan rahmeten lil-âlemîn önden sona¹²²

İftihar-ı enbiyâ vü mürselîn/ Mahz-ı rahmet rahmeten li'l-âlemîn¹²³

Hep senün aşkuna olmuşdur cihân/ Aşkun âsârı durur kevn ü mekân.

¹¹⁷ *Pend-nâme*, 3b.80-83; *Pend-nâme-i Nazmî*, 60-61. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 17.

¹¹⁸ *Pend-nâme*, 4a.84-85; *Pend-nâme-i Nazmî*, 61. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 18.

¹¹⁹ Bk. Döner, *Tasavvuf Kültüründe Hz. Peygamber Telakkisi*, 142-144.

¹²⁰ *Kur'an-ı Kerim*, 21: 107.

¹²¹ Bk. Palabıyık, 2013, "Alvarlı Muhammed Lütfi Efendi'nin Hz. Peygamber Algısı", 2/371.

¹²² Nazmî, *Dîvân*, 40.

¹²³ *Pend-nâme*, 3a.60; *Pend-nâme-i Nazmî*, 59. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 14.

*'Âlemeyn iy rahmeten li'l-âlemîn/ Hep senünçün yaradılmışdur hemîn.*¹²⁴

2.9. Mucizeler

Peygamberler söz konusu edildiğinde, tüm dinlerde ve inançlarda karşımıza çıkan en önemli konu, onların mucizeleri ve mucizelerin mahiyetleridir. Klasik ve çağdaş İslam düşüncesinde Hz. Peygamber'in en büyük ve en önemli mucizesinin Kur'an olduğu hususunda tartışma olmadığı bilinmektedir. Ancak bu konuda tartışılan husus, Hz. Peygamber'in hissi mucizeler gösterip göstermediği konusudur. Şiirlerinden anlaşıldığına göre Nazmî, hissi mucizeleri kabul etmekte ve Hz. Peygamber'in mucizelerine göndermeler yapmaktadır:

Nazmî, Sultan Süleyman'a övgü yaparken, şöyle öğütler vermektedir:

Bulubdur devletünle kuvvet-i tâm/ Muhammed hürmeti hakkı-çün islâm

İdersin hazret-i Hakka tevekkül/ Resûlün mu'cizâtına tevessül

*Muhibbîsin dahı hem çâr-yârun/ Ola her hâlde ol çâr yârun*¹²⁵

Şakku'l-kamer=Ayin yarılması ve isra-miraç: Kaynaklarda "Şakku'l-Kamer=Ayin Yarılması" diye bahsedilen hadise, genel kabule göre Resulullah'ın peygamberliğinin sekizinci yılında Mekkeli müşriklerin mucize talepleri üzerine vuku bulmuştur. Miraç ise, Mekke'de tebliğ ortamını kaybeden Resulullah'ın tebliğ yapabilmek için Taife gitmesi, ancak oradan da taşlanarak çıkarılması hadisesinden sonra onuncu yılda vuku bulmuştur. Genel kabule göre, Mekke'ye büyük bir üzüntüyle dönen Resulullah, isra ve miraçla mükâfatlandırılarak teselli edilmiştir. Sûfî literatürde ve İslamî edebiyatta geniş bir yer tutan miracın, Hz. Peygamber'in en önemli mucizelerinden biri olduğu kabul edilir.¹²⁶ Nazmî şakk-ı kamerden bahsederken, onun Resulullah'ın gösterdiği bir mucize olduğuna; miraçtan bahsederken de, onun kırk peygamberlere namaz kıldırıldığına yani onlara imamlığına/ önderliğine ve Cebrail'den önce Allah'ın huzuruna gidişine ve onunla konuşmasına temas eder. Nazmî, tespitlerimize göre eserlerinde bir yerde bu olaylara atıfta bulunmaktadır:

Fazl-ı Hakk u fahr-ı halk-ı kâyinât/ Göstere her gâh niçe mu'cizât

Sensin ol kim eyledün şakku'l-kamer/ Mu'cizenden oldı ol rûşen eser

Hakk seni sultan-ı mi'rac eyledi/ Enbiyânun kırkına tâc eyledi

*'İzzetiyle Hazret'e vardukda sen/ Kadr birle vardun ön Cibril'den*¹²⁷

Heft ü nühden yüce gidüp iy hümâm/ Rütben ile itdün ol demde kelâm

*Kıldı anda zilletüni Rabb-i latîf/ Kâbu Kavseyn ittihadıyla şerîf*¹²⁸

¹²⁴ *Pend-nâme*, 3b.76-77; *Pend-nâme-i Nazmî*, 60. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 16.

¹²⁵ Nazmî, *Dîvân*, 3832.

¹²⁶ Bk. Döner, *Tasavvuf Kültüründe Hz. Peygamber Telakkisi*, 218-231.

¹²⁷ *Pend-nâme*, 3a-b.65-66; *Pend-nâme-i Nazmî*, 59.

¹²⁸ *Pend-nâme*, 3b.67-68; *Pend-nâme-i Nazmî*, 59. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 15.

2.10. Hz. Peygamber'den Çeşitli Bahisler

Edirneli Nazmî, Resulullah'tan bahsederken, nazma uygun, bağlama uygun ve genel kullanımlarında ona ait birçok isim, sıfat ve özellikten bahsetmektedir. Bu övgü isimleri, aynı zamanda ona yüklenen vasıfları ve fonksiyonları da ifade etmektedir. Bazıları şunlardır:

Ahmed¹²⁹; Ahmed-i muhtâr¹³⁰; Delîl-i hidâyet¹³¹; Emîn¹³²; Fahr-ı dü-cihân¹³³; Fahr-i enbiyâ¹³⁴; Habîb¹³⁵; Habîb-i Hakk/ Mahbûb-i Hakk¹³⁶; Habîbum¹³⁷; Hâdî râh-ı Hudâ¹³⁸; Hak Resûl¹³⁹; Hayru'l-beşer¹⁴⁰; Mahbûb-i Hudâ¹⁴¹; Mahmûd¹⁴²; Muhammed¹⁴³; Muhammed Mustafâ¹⁴⁴; Mustafâ¹⁴⁵; Nûr-i yakîn¹⁴⁶; Resûl¹⁴⁷; Resûl-i emîn¹⁴⁸; Şâh-ı din¹⁴⁹; Şâh-ı şer'¹⁵⁰.

Allah yeryüzünde bir takım insanlara bazı nimetler vermiş, fakat onlar bunun hakkını veremediği gibi, menfi yolda da kullanmıştır. Resulullah'ın amcası olan Ebu Leheb, işte böyle bir ziyanın örneğidir ki, Resulullah'a itab etmektedir. Onun gibi olanların ahireti ziyandadır:

*Hâl-i cihân 'acebdurur ammâ ki key 'aceb/ Kim her kime virürse cihân devletini Rab
Ânîde azar imdi dil-âzâr olur hemîn/ Anmaz ebed ne denlü ki çekmiş ola ta'ab
Halkı yakar ezâyile her gâh kullanur/ Ef'âl-i Büleheb dahı hammâlete'l-hatab
Eyler ezâyı anca müslimânı gebr-veş/ Kim Hazret-i Muhammed'e eylerdi Büleheb
Hiç anmaz olur âhireti hâlini ebed¹⁵¹*

Kıyamet gününün dehşeti karşısında peygamberlerin kendi hesaplarının derdine düşerek ümmetlerini bırakacakları, ancak Resulullah'ın "ümmetim, ümmetim!" diyerek onları etrafına toplamaya çalışacağı, herkesin birbirinden kaçtığı o günde, Resulullah'ın

-
- 129 Nazmî, *Dîvân*, 783, 883, 1092; *Pend-nâme*, 3b.72; *Pend-nâme-i Nazmî*, 60.
130 Nazmî, *Dîvân*, 50, 100, 102, 106, 942, 1871.
131 Nazmî, *Dîvân*, 71.
132 Nazmî, *Dîvân*, 106.
133 Nazmî, *Dîvân*, 63.
134 Nazmî, *Mecma'u'n-Nezâ'ir*, 173.
135 Nazmî, *Dîvân*, 3815.
136 *Pend-nâme*, 3a.59, 3b.74; *Pend-nâme-i Nazmî*, 59, 60.
137 Nazmî, *Mecma'u'n-Nezâ'ir*, 1097.
138 *Pend-nâme*, 3a.59; *Pend-nâme-i Nazmî*, 59.
139 Nazmî, *Dîvân*, 2563.
140 Nazmî, *Dîvân*, 56.
141 *Pend-nâme*, 3a.59; *Pend-nâme-i Nazmî*, 59.
142 *Pend-nâme*, 3b.72; *Pend-nâme-i Nazmî*, 60.
143 Nazmî, *Dîvân*, 2018, s. 70, 86, 207, 790, 800, 1157, 2113, 2134, 2551, 2837, 3206.
144 Nazmî, *Dîvân*, 202.
145 Nazmî, *Dîvân*, 51, *Mecma'u'n-Nezâ'ir*, 1771.
146 Nazmî, *Dîvân*, 71.
147 Nazmî, *Dîvân*, 925.
148 Nazmî, *Dîvân*, 71.
149 *Pend-nâme*, 4a.88; *Pend-nâme-i Nazmî*, 61.
150 *Pend-nâme*, 3a.59; *Pend-nâme-i Nazmî*, 59.
151 Nazmî, *Dîvân*, 86.

ümmetini koruma derdiği düştüğünü Nazmî, şöyle anlatır:

*Havfdan nefsi vü nefsi diye anlar her biri/ Diyesin ol günde sen vâ ümmetâ vâ ümmetâ
Sidreye hem-tâ livân altında olanlar o gün/ Her biri âsûde hâl olub diye Tûbâ lenâ
Bakmadukda ümm ü eb evlâda kardaş kardaşa/ Devlet anun diyesin ol gün ana sen
merhabâ¹⁵²*

Muhammed ümmetinden olmak bir mutluluk ve hidayet sebebidir. O faziletler sahibi ve riyâsız iktida edilmesi gereken delildir:

*Hudâya şükr kıl İslâmı bir hâl-i selâmet bil/ Muhammed ümmetinden olduğun özge
sa'âdet bil*

*'İbâdet birle tâ'at itmek-ile dâyimâ Hakka/ Dalâletden berî olmağı Hakdan bir hidâyet
bil¹⁵³*

Cânu dilden yâ Rasûlullâh sana/ Ol ki gerçek ümmet olan bî-riyâ¹⁵⁴

Resulullah, Allah tarafından övülmüştür, başkalarının onu övmesine gerek yoktur. Zaten bazılarının onu meth etmeleri kıyâmet gününde şefaât kılması içindir:

Sen husûsa medhen ey şâh-ı dîn/ Hakk bu müstağnîsin ol zahîr hemîn

N'ola müstağni olursa medhden/ Ol ki Mevlâ ola anı medh iden¹⁵⁵

Medhden maksûd ammâ çoğ u az/ Tâbına kılmak ârz-ı niyaz

Mâ-hasal senden niyâz olan şehâ/ Şol şefâ'at kılmadur rûz-ı cezâ¹⁵⁶

3. HZ. PEYGAMBER'İN ÂL VE ASHABINI SEVMEK

3.1. Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyti

Ehl-i Beyt/ Hz. Hasan-Hz. Hüseyin ve İmamlar: Nazmî, Hasan ve Hüseyin'i övmenin ümmete farz olduğunu belirtir. Çünkü müminler, ikisini de imanlarının gereği olarak kalplerinde yaşatırlar:

Ba'de zân na't-ı Hasan birle Hüseyin/ Ümmete farza misâl-i farz-ı âyn¹⁵⁷

İkisinün cânda tutar mü'minîn/ Nakş-ı mihrin behr-i îmâna karîn¹⁵⁸

İkisinin de şahlığı özeldir; Resulullah'ı gören gözlerin sahibi ve Resulullah'ın dininin ayı ve güneşidirler. Cihanın iki şahidi ve iki şehididirler:

Ol ikisi birer özge şâh idi/ Hem o âlem serverinün şâhidi

¹⁵² Nazmî, *Dîvân*, 41 ve ayrıca bk. 71.

¹⁵³ Nazmî, *Dîvân*, 2134.

¹⁵⁴ *Pend-nâme*, 4a.92; *Pend-nâme-i Nazmî*, 61.

¹⁵⁵ *Pend-nâme*, 4a.88-89; *Pend-nâme-i Nazmî*, 61.

¹⁵⁶ *Pend-nâme*, 4a.90-91; *Pend-nâme-i Nazmî*, 61. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 18.

¹⁵⁷ *Pend-nâme*, 6b.163; *Pend-nâme-i Nazmî*, 67.

¹⁵⁸ *Pend-nâme*, 6b.165; *Pend-nâme-i Nazmî*, 67.

Olduğu rûşen durur ol iki şâh/ Burc-ı dîn-i Mustafâ'ya mihr ü mâh¹⁵⁹

Şol tâyife ki münker ola âl-i Ahmed'e/ Pes nice ümmet ola bilürler Muhammed'e

La'net Yezîde hak bu ki bî-ihyâr olur/ Kim kıydı ol Yezîd turub âl-i Ahmed'e

Şol dilde ki; olmaya ebedî söz-i 'aşk-ı Hak/ Olur o dil burûdet-ile misl-i mücemde¹⁶⁰

Herbiri, mübârek zatlar olup kutlu sıfatlarla kemale ermişlerdir, çünkü Hz. Peygamber'in kızının çocuklarıdır. Ümmet onları sever ve mahşerde şefaatlerine erer:

Her biri anun birer ferhûnde zât/ Ber-kemâl anlarda her ferruh-sıfât

Çün olardur İbn-i bint-i Mustafâ/ İmdi fikr it anları ne şâh ola¹⁶¹

Ola anlar kim Muhammed ümmeti/ Anlara cândan gerekdür nisbeti

İkisi bir devletidür ümmetün/ Kurretu'l-âynıdır ehl-i sünnetün

İdiser her müznib anlardan dahı/ Rûz-ı mahşerde şefâ'at ey ahi¹⁶²

Nazmî, şiirlerinde Hz. Hasan-Hüseyin'den sonra on iki imama da övgülerde bulunmuş ve her birinin "dinin şahı" olduğunu, onları samimi sevenin mutluluğa ereceğinden bahseder:

Hem olardan sonra on iki imâm/ Her biri bir dürretü't-tâc-ı enâm¹⁶³

Her biridür anların şâh-ı dîn/ Cümle İslâm ehline hem şâhidîn

Zî-saâdet anlara kim anları/ Hep seve ihlâs birle cândan¹⁶⁴

Nazmî, Resulullah'ın evlatlarını sevmeyip onlara sövenleri kâfir olarak addetmektedir. Kendisine gelince, o da onları çok sevdiğini ve onları övmek gerektiğini belirtir.

Sevmeyüp evlâdı şol seb eyleyen/ Âdd olunsa n'ola kim küffârdan

Anların kim çok muhibbi bende hem/ Cân ile dilden muhibbim bendeyem

İmdi ihlâs ile dâ'im bî-riyâ/ Okıyalum onlara medh ü senâ¹⁶⁵

Ashab: Edirneli Nazmî, klasik İslam düşünce geleneğindeki sahabe algısına uygun olarak Dîvânında ve diğer metinlerinde bir takım nazımlar serdedir. Çünkü yaşadığı dönemde özellikle Şii Safeviler'den dolayı devlet ve toplum bir takım gerilim içindedir.

¹⁵⁹ *Pend-nâme*, 6b.166-168; *Pend-nâme-i Nazmî*, 67. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 30.

¹⁶⁰ Nazmî, *Dîvân*, 3206.

¹⁶¹ *Pend-nâme*, 6b.169-170; *Pend-nâme-i Nazmî*, 67.

¹⁶² *Pend-nâme*, 6b.171-175; *Pend-nâme-i Nazmî*, 66. Ayrıca bkz. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 31.

¹⁶³ *Pend-nâme*, 6b.176; *Pend-nâme-i Nazmî*, 68.

¹⁶⁴ *Pend-nâme*, 6b.177-178; *Pend-nâme-i Nazmî*, 68. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 32.

¹⁶⁵ *Pend-nâme*, 6b.179-180, 7a.181; *Pend-nâme-i Nazmî*, 68. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 32.

Yazdıklarından anlaşıldığına göre, Resulullah'ın ashabı hakkında da hakarete varan bir takım menfi sözler söylenmektedir. Nazmî de Sünnî geleneğe uygun olarak bu hususta bazı uyarılar yapma ihtiyacı duymuştur.

Nazmî, dinin ashabla kaim olduğunu, onların herbirinin din yolunda önemli hizmetler edip sıkıntılar çektiklerini bu yüzden onları sevip ikramda bulunmak ve onların yolundan gitmek gerektiğini sık sık söyler. Sahabenin hiçbirini diğerinden ayırmaksızın ve Yâr-ı güzîn, Çâr-yâr-ı bâ-safâ olarak tek tek Raşit Halifelerden özellikle bahseder:

Dahî cümle âlüne ashâbuna ikrâm idüb/ Oldılar her birine anun muhibb-i bî-riyâ ...

Cümleden akdem husûsâ çâr-rûkn-i beyt-i dîn/ Ya'nî kim yâr-ı güzîn ol çâr-yâr-ı bâ-safâ

Evvelâ ol yâr-ı gâr olan Ebû Bekr-i takî/ Ki; ola idi ashâb-ı dîne evvel olan pîşvâ ...

Hem Hasan birle Hüseyin ol iki şems-i burc-ı dîn/ Kim olardur nûr-ı 'ayneyn-i 'Alî-yi Murtazâ

Cümlesinün rûhuna bî-hadd selâm olsun selâm/ Cümlesinden râzî o[ls]un Hazret-i Rabbü'l-'alâ¹⁶⁶

Resulullah gibi ashabına da salat etmeli ve onları sevmelidir. Hz. Ebu Bekir, sadakat ve ihlasta herkesten öncedir; Hz. Ömer, kudretiyle destekçidir; Hz. Osman, hilm ve hayânın kemaline sahiptir; Hz. Ali, ilim ve cömertlikte öncüdür; Hz. Hasan ve Hüseyin şehitlerin başıdır.

Hak resûline 'aleyhi's-salavât/ Salavâtı idelüm dâyim edâ

Âl ü ashâbını cümle sevelüm/ Sıdk u ihlâs-ıla bî-reyb ü riyâ ...

Dahî hem cümleten ashâb ki var/ Anların her biridür necm-i hüdüâ ...¹⁶⁷

Nazmî'ye göre, Resulullah'ın ashabını reddeden, nasıl kendini mümin sayar, nasıl şfaat bekler! Allah'tan korkan böyle yapmaz:

Âl ü ashâbına münkerler anun/ Ana nice olur ümmet âyâ ...

Pâk sünnî olana yâ Hâdî/ Kıl hidâyet hasenâtını 'atâ¹⁶⁸

Ülkesini adaletle yönetmek isteyen bir sultan, takvada Ebu Bekir'i, adalette Ömer'i, hayâda Osman'ı şecaatta Ali'yi görmeli ve örneklemelidir. Ama Mervaniler ve Yezid ise, Hakk'a varmaya yüzü olmayan lanetliklerdir:

Pâdişeh memleketin 'adl-ile kim gözlemeye/ Göz göre zulmi 'ayân itmege başlar a'yân

Olsa takvâ-yıla bir şâh Ebû Bekr sıfât/ Dahî 'adl-ile 'Ömer misli hayâda 'Osmân

Ursa dem bâb-ı secâ'atde olur Haydar'dan/ Hasmına gâlib o şâhîn misâlî şâhân ...

¹⁶⁶ Nazmî, *Dîvân*, 41-42.

¹⁶⁷ Nazmî, *Dîvân*, 49.

¹⁶⁸ Nazmî, *Dîvân*, 49-50.

*Nûr-ı 'ayneyn-i resûle göze göz bu yüzden/ Böyle tahkîri revâ göre mi îmânı olan ...*¹⁶⁹

Resulullah'a ümmet olan Ali gibi diğerlerini de samimiyetle sever, ancak Râfîzî ve Hâricîler ümmetin en şerlileridir:

Muhibb-i Ahmed-i Muhtâr olanda olur elbette/ Tamâm ihlâs-ıla sıdk-ıla hubb-ı Haydar-ı kerrâr

*Resûle ümmet olanlar süreler çâr-yâri hep/ Velîkin Râfîzî vü Hâricîdür zümre-i eşrâr*¹⁷⁰

*Ey resûlün hak nebî olduğuna ikrâr iden/ Olmasun ashâbdan bir ferde inkârın senün*¹⁷¹

Nazmî, ashaba dil uzatanın, İslam için mücadele edemeyeceğini, Râfîzî ve Hâricîlerin küfür içinde olduklarını ve bunu ölünce anlayacaklarını söyler, çünkü onların Sünnilerle kavgadan başka işleri yoktur. Bu yüzden Nazmî, Sünni olduğu için binlerce kez şükreder ki onun ümmeti olmanın gereği de budur:

Yâ kimdurur dil uzadan ashâba kim olar/ Dîn-i Muhammed için idübdür mücâhede

Mü'min odur muhibb ola cân-ıla anlara/ Ki itdi olar cemâl-i resûli müşâhede

Anlar Râfîzî ola yâ Hâricî ola/ Her biri göre hâlini vardukda merkade ...

*Zî-devlet ü sa'âdet ol ehl-i halâsa kim/ Her vakt vara sıdk u safâyıla ma'bede*¹⁷²

Sehv-ile mezhebde ol kim ola şâhîler gibi/ Tevbe itse yine andan ola sâhîler gibi

*Hak ırag ide o kesden ki ola bâtil bâtını/ Ola ammâ zâhirî merd-i İlâhîler gibi*¹⁷³

Râfîzî ve Hâricî kâfirden daha şiddetlidir ve sürekli isyan içindeler. Bu yüzden mümin olan onlara yardım edemez, onların geçmişte neler yaptıkları tek tek izlenebilir:

Hem Resûlullâha dahı ber-devâm/ Virelüm cândan salât-ıla selâm

Her salât-ıla selâmı dem-be-dem/ Virelüm âline ashâbına hem ...

*Pes müslümânım demek ol kes 'aceb/ Kim ide ol âle vü ashâba seb*¹⁷⁴

Ol müslümânlıktan olur imdi dûr/ Göre hâlin olıcak yevmü'n-nüşûr

Çün Hüseyne kıydı göz göre Yezîd/ Ne yüz-ile vara Hakka ol pelîd ...

Diyelüm andukca anun cümlesin/ Rahmetullâhi 'âleyhüm ecma'în

Diyelüm münkirlerine hem hemîn/ La'netullâhi 'aleyhüm ecma'în

*Zî-sa'âdet anlara kim Nazmîyâ/ Âl ü ashâb-ıla haşr ide Hudâ*¹⁷⁵

Benzer anlatıları, aşağı yukarı aynı biçimlerde *Pend-nâme*'de de görmekteyiz ki bunun

¹⁶⁹ Nazmî, *Dîvân*, 64.

¹⁷⁰ Nazmî, *Dîvân*, 942.

¹⁷¹ Nazmî, *Dîvân*, 1995.

¹⁷² Nazmî, *Dîvân*, 3206.

¹⁷³ Nazmî, *Dîvân*, 3477 ve ayrıca bk. 3478, 3558, 3559.

¹⁷⁴ Nazmî, *Dîvân*, 3820.

¹⁷⁵ Nazmî, *Dîvân*, 2018, s. 3821 ve ayrıca bk. 3822.

örnekleri de aşağıdadır:

*Münker olmaz âline ashâbına/ Dost olur cümleten ahabbına
Şol idenler âl ile ashâba seb/ Sana niçe ümmet olur ger 'aceb
Yâ şefâ'at kılmağrı rûz-ı cezâ/ Niçe eylerler ûlâ senden ricâ
Ya nice Hak'dan umarlar mağfiret/ Mahşere varduklarında 'âkıbet¹⁷⁶*

Nazmî, Sünni olduğu için Allah'a hamd eder ve Rafızî ve Hâricîye nefret ve düşmanlık besler. Çünkü birincisi köpek, ikincisi ise eşşektir.

*Hamdü'lillâh pâk sünnîlerdenüz/ Hâricî ve Râfizîye düşmenüz
Hâricî seg Râfizî hardur ne şek/ Lâ-büd anlardan bize nefret gerek¹⁷⁷
Münkerân-ı âl ü ashâb-ı kibâr/ Cümleten yoğ ola her kandeki var
Âl ü ashâba muhibbüz bî-hilâf/ Hubb-ı bil-ihlâs birle pâk ü sâf
Âl ü ashâbınla ta ruz-ı kıyâm/ Tâbuna olsun salâtile selâm¹⁷⁸*

3.2. Hz. Hasan-Hüseyin ve On İki İmam

"Der Na't-ı Hasan ü Hüseyin Radiyallahu 'Anhümâ" başlığı altında ve 163-182. beyitler arasında¹⁷⁹ Hz. Ali'nin çocukları ve torunlarından bahseder.

3.3. Pend-nâme'de Raşid Halifeler

Nazmî, umumi sahabe anlatıları dışında, Râşid Halifelerden de ayrı ayrı bahsetmekte ve onları övmektedir. Bu ayrıntının, onun içinde bulunduğu dinî-sosyolojik ortamla alakalı olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Ebû Bekir: "Der Na't-ı Ebû Bekr Radiyallahu 'Anh" başlığı altında ve 102-116. beyitler arasında¹⁸⁰ Hz. Ebû Bekir'den bahseder:

*Evvel ol oldı Rasûlullâh'a yâr/ Oldı hem özge demde yâr-ı gâr
Hem Rasûlullâh sonına evvelâ/ Oldurur ashaba olan pîşvâ¹⁸¹*

Hz. Ömer: "Der Na't-ı Ömer Radiyallahu 'Anh" başlığı altında ve 117-131. beyitler arasında¹⁸² Hz. Ömer'den bahseder:

¹⁷⁶ *Pend-nâme*, 4a.93-96; *Pend-nâme-i Nazmî*, 61. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitimi Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*,19.

¹⁷⁷ *Pend-nâme*, 4a.97-98; *Pend-nâme-i Nazmî*, 62.

¹⁷⁸ *Pend-nâme*, 4a.99-100, 4b.101; *Pend-nâme-i Nazmî*, 62. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitimi Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*,119.

¹⁷⁹ *Pend-nâme*, 6a163-7a182; *Pend-nâme-i Nazmî*, 67-68. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitimi Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 31-33.

¹⁸⁰ *Pend-nâme*, 4b.102-116; *Pend-nâme-i Nazmî*, 62-63. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitimi Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 24-25.

¹⁸¹ *Pend-nâme*, 4b.105-106; *Pend-nâme-i Nazmî*, 62. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitimi Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 24.

¹⁸² *Pend-nâme*, 5a.117-131; *Pend-nâme-i Nazmî*, 63-64. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin*

Evvelâ dîne odur kuvvet viren/ Key salâbetle olup leşker-şiken

*Dinün anunla yüceldi kuvveti/ Oldı ol hakkâ ki dînün devleti*¹⁸³

Hız. Osman: “Der Na't-ı Osman Radiyallahu 'Anh” başlığı altında ve 132-146. beyitler arasında¹⁸⁴ Hz. Osman'dan bahseder:

Zî-saâdet ana ki oldu evvelâ/ Câmi-i Kurân olan rahmet ana

*İmdi ol kim câmi-i Kurân ola/ Anı var fikr eyle kim ne şân ola*¹⁸⁵

Hız. Ali: “Der Na't-ı 'Ali Radiyallahu 'Anh” başlığı altında ve 147-162. beyitler arasında¹⁸⁶ Hz. Ali'den bahseder:

*Oldı dördünci halife çün o şâh/ Mehi dördünci felek san cây-gâh*¹⁸⁷

*Şems-i burc-ı din durur zevcü'l-Betül/ Dahı nûr-ı dîde-i âmm-ı Resûl*¹⁸⁸

SONUÇ

Edirneli Nazmî, kendi zamanını yaşamış ve gördüklerini şiirine yansıtmiş, klasik Ehli Sünnet geleneğine mensup bir şairdir. Din ve Resulullah hakkındaki görüşlerinin orijinal yanının olmadığı açıktır. Osmanlı Devleti'nin Safevilerle mücadelesini yakinen şahit olan şairin, insanımızın birlik ve beraberlik ruhu ile din ve devlet geleneğinin korunmasına azami dikkat sarfettiği âşikârdır ve bu husus şiirlerine fazlaca yansımaktadır.

Nazmî'nin görüşleri, dönemindeki diğer birçok şair ve sûfi şair gibi, şeriatle tevil ve telif edilmiş Sünnî-tasavvuf geleneği içerisinde yer almaktadır. Bu da onun, toplumla ve devletle oldukça barışık olduğunun bir göstergesi olarak görülmelidir ki devlet tarafından çeşitli görevlerle taltif edilmesi de bunu göstermektedir.

Konumuz açısından baktığımızda da Edirneli Nazmî'nin Hz. Peygamber algısı, klasik ve geleneksel Ehli Sünnet ve tasavvuf ehlinin anlayışıyla aynıdır. Bu anlayış, abartılı, yüceltme ve Hz. Peygamber'i neredeyse insanüstü gösteren bir anlayıştır. Nazmî'nin şiirlerindeki anlatılar, kısmen menkıbe, abartılı haber ve hikâyelere dayanmaktadır. Buna göre Hz. Peygamber, Nûr-i Muhammedî'dir; çok mucizeler sahibidir; Allah ona âşıktır ve kâinatı ve tüm varlığı onun hatırı için yaratmıştır. Hz. Peygamber'in, tüm mahlûkata olduğu gibi, diğer peygambere de üstünlüğü vardır. Bu durum hem dünya hem de âhiret için geçerlidir. Onun üstünlüğü ve kusursuzluğu o kadar açıktır ki, hakkında yapılabilecek her

Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitimi Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi, 24-25.

¹⁸³ *Pend-nâme*, 5a.118-119; *Pend-nâme-i Nazmî*, 63. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitimi Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 25.

¹⁸⁴ *Pend-nâme*, 5b.132-146; *Pend-nâme-i Nazmî*, 64-65. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitimi Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 26-28.

¹⁸⁵ *Pend-nâme*, 2004, s. 5b.133-134; *Pend-nâme-i Nazmî*, 64. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitimi Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 26.

¹⁸⁶ *Pend-nâme*, 5b.146-6a162; *Pend-nâme-i Nazmî*, 65-66. Ayrıca bk. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitimi Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 28-30.

¹⁸⁷ *Pend-nâme*, 2004, s. 5b.148; *Pend-nâme-i Nazmî*, 65.

¹⁸⁸ *Pend-nâme*, 6a.149; *Pend-nâme-i Nazmî*, 66. Ayrıca bkz. Güven, *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitimi Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*, 28.

türlü abartı ve övgü az bile kalır. Şefaatin ve makam-ı mahmûd'un onun hakkı olması, bunun en açık göstergesidir. Hz. Peygamber'in risaleti insanlara ve cinlere şamildir yani Resulü's-Sekaleyndir.

Nazmî, bu algısı için ilham aldığı âyet ve hadîslere telmihte bulunur ve bunu şairâne bir şekilde yapar. Bu durumun, dinî-tasavvufî tüm eserlerle aynılık arz ettiğini özellikle söylemek istiyoruz. Çünkü bir toplumda hâkim olan fikirlerin, o toplumda hâkim olan sınıfların fikirleri olduğu gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Tarihin her döneminde toplumsallaşma sürecinde etkin olan fikirlerin, genellikle aşağıdan yukarıya her türlü egemen çevrelerin çıkarlarıyla uyumlu olması ve onların konumlarını tartışmaya açmaması gerektiği açıktır. Bunun anlamı tarihsel ve toplumsal süreçlerimizin tarafsız olmadığıdır. Algılamının tarihsel, toplumsal, ferdî bir nitelik taşıdığı, bunlardan ve daha başka etkenlerden bağımsız düşünmenin bizi gerçekler dünyasından soyutlayacağı unutulmamalıdır. İçlerinde devlet adamları, kahramanlar, sanatçılar, şairler ve bilhassa Peygamberlerin de dâhil olduğu tarihsel kişiliklerin imgesi, uzun bir süreç içinde inşa edilmekte ve toplumsal yapıya bağlı olarak bu imgeler de değişmektedir.¹⁸⁹ Bu yüzden dozunu aşmış, dostluk ilişkisinden çıkmış ve aşırı sevgiden dolayı yerini aşk ilişkisine bırakmış olan Peygamber'i yüceltme çabasının, çok da masum ve kendiliğinden oluşan bir süreç olduğunu düşünmemekteyiz. Aşk ilişkisi edebiyatımızda çok işlenmiş ve övülmüş bir temadır. Bu temanın, asliyetini kaybetmiş Budizm, Hinduizm, Maniheizm, Zerdüştlük ve Hıristiyanlık geleneklerinden alınan mistik biçimi ve anlamıyla, fakat sonuçları yeterince hesaplanıp düşünülmeden ve nasıl bir peygamber imgesi oluşturduğu dikkate alınmadan işlendiğine inanmaktayız. Çünkü aşk ilişkisi sevgiliyi yüceltir, onu erişilmez bir duruma getirir. Bu yüceltme sonucunda da sevgiliyle girilen ilişki başkalaşır ve onun örnek alınması imkânsızlaşır, insanüstü/ insanötesi bir varlık haline getirilir. Dostluk ilişkisi birebir iken, aşk ilişkisi mesafeli ve hayranlık doludur. Bu hayranlık mesafeyi açtığı gibi, maşukun erişilmesini de güçleştirir ve artık o, yerlerde değil, göklerde; hayatın ve toplumun içinde/ beraberliğinde değil dışında/ üzerinde görülür. Bu durumun bize söylediği, açıkça peygamberin artık 'üstün bir beşer' değil, 'beşerüstü/ beşerötesi bir varlık', 'bizim gibi bir beşer' değil 'kutsal bir varlık' olduğudur.¹⁹⁰

KAYNAKÇA

- Aclûnî, Ebü'l-Fida İsmail b. Muhammed. *Keşfu'l-Hafâ ve Muzilu'l-İlbâs 'ammâ İştHERE mine'l-Ehâdîs 'ala Elsineti'n-Nâs*. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1351.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Kütübü's-Sitte ve Şüruhuha: Müsnedu Ahmed b. Hanbel*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, Tunis: Dâru Sahnûn, 2. basım, 1992.
- Averberk, Güler Doğan. "Edirneli Nazmî'nin Edebî Şahsiyeti ve Eserlerine Dair". *UHİVE Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 14 (Ocak-Mart 2017), 61-83. <https://www.guvenplus.com.tr/imagesbuyuk/UHIVE-14.pdf> ONLINE ISSN: 2148-3965

¹⁸⁹ Bk. Canatan, 36-37.

¹⁹⁰ Bk. Canatan, "Gelenekte Kutsal-Peygamber Anlatıları", 42-43; İslamoğlu, *Üç Muhammed -İki Tasavvur Bir Gerçek*, 9.

- Aydın, İbrahim Hakkı. "Kenz-i Mahfî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/258-259. İstanbul: TDV Yayınları, 2022.
- Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2000.
- Buhari. *el-Kütübü's-Sitte ve Şurûhuhâ: Sahîhu'l-Buhârî*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, Tunis: Dâru Sahnûn, 2. basım, 1992.
- Canatan, Kadir. "Gelenekte Kutsal-Peygamber Anlatıları", *Siyer Edebiyat İlişkisi-Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı*. İstanbul, 2010, 45-58.
- Çevizci, Ahmet. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 6. Basım, 2005.
- Çınar, Mahmut. *İslami Literatür'deki Nûr-i Muhammedî Anlayışının Nübüvvet Açısından Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Darimî. *el-Kütübü's-Sitte ve Şurûhuhâ: Sünenu'd-Dârimi*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, Tunis: Dâru Sahnûn, 2. basım, 1992.
- Demirci, Mehmet. "Hakikat-i Muhammediyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/ 179-180. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- Döner, Nuran. *Tasavvuf Kültüründe Hz. Peygamber Telakkisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.
- Ebû Davud. *el-Kütübü's-Sitte ve Şurûhuhâ: Sünenu Ebî Dâvûd*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, Tunis: Dâru Sahnûn. 2. basım, 1992.
- Edirneli Nazmî, Edirneli Nazmî Dîvânı. 3 Cilt. haz. Güler Doğan Averbek. ABD: CreateSpace Publishing, 2017. (=Edirneli Nazmî Dîvânı (Transkripsiyonlu Metin-İnceleme), İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010).
- Edirneli Nazmî. *Edirneli Nazmî Dîvânı*. haz. Sibel Üst. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57766,edirneli-nazmi-divanipdf.pdf?0> Erişim tarihi: 25.08.2022
- Edirneli Nazmî. *Mecma'u'n-Nezâ'ir*. haz. M. Fatih Köksal. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018.
- Edirneli Nazmî. *Pend-nâme-i Nazmî (Tercüme-i Pend-nâme-i Attar)*. haz. Kudret Altun, Kayseri: Laçın Yayınları, 2004.
- Erbaş, Ali. "Tûbâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/316-317. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Güven, Ahmet Zeki. *Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesindeki Ahlâk ve Eğitim Unsurlarının Tespiti ve İncelenmesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Hâkim Nisaburi, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî' Muhammed. *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*. IV Cilt. Haydarabad: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1915.
- İbrahim Hakkı, Erzurumlu. *Mârifetnâme (Açıklamalı Eksiksiz Metin)*. haz. Faruk Meyan, İstanbul: Bedir Yayınları, 1993.
- İnceoğlu, Metin. *Tutum-Algı İletişim*. Ankara: Elips Yayınları, 2004.
- İslamoğlu, Mustafa. *Üç Muhammed -İki Tasavvur Bir Gerçek-*. İstanbul: Denge Yayınları, 5. Basım, 2001.
- Köksal, Mehmet Fatih. "Mecma'u'n-Nezâ'ir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/262. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

- Köksal, Mehmet Fatih. *Edirneli Nazmî, Mecma' u'n-Nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.
- Köten, Akif. "Sakaleyn". *Şamil İslam Ansiklopedisi*. 6 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınları, 1990.
- Mertoğlu, M. Suat. "Salâtü Selâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/23-24. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Müslim. *el-Kütübü's-Sitte ve Şurûhuhâ: Sahîhu Müslim*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, Tunis: Dâru Sahnûn. 2. basım, 1992.
- Özkan, Mustafa. "Edirneli Nazmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/450-451. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Palabiyik, M. Hanefi. "Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Resulullah Algısı", *Bütün Yönleriyle Erzurumlu İbrahim Hakkı Sempozyumu 16-17-18 Kasım 2011*. Erzurum: Atatürk Üniv. Yayınları, 2012, 337-354.
- Palabiyik, M. Hanefi. "Alvarlı Muhammed Lütfi Efendi'nin Hz. Peygamber Algısı", *Uluslararası Hâce Muhammed Lütfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu Erzurum, 25-26 Nisan 2013* içinde. 2/355-381. Erzurum: Atatürk Üniv. Yayınları, 2013.
- Palabiyik, M. Hanefi ve Kalkandelen, A. Hilal. "Büyük Türkmen Şairi Mahtumkulu'nun Şiirlerinde Hz. Peygamber", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 61 (2018), 225-242. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/52452/667208> <https://doi.org/10.14222/Turkiyat3823>
- Tirmizî. *el-Kütübü's-Sitte ve Şurûhuhâ: Sünenu Tirmizî*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, Tunis: Dâru Sahnûn. 2. basım, 1992.
- Topaloğlu, Bekir. "Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/439-441. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Uludağ, Süleyman. "Muhammed-Tasavvuf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/448-450. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Uludağ, Süleyman. "Nûr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/244-245. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Uysal, Muhittin. *Tasavvuf Kültüründe Hadis-Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler*. Konya: Yediveren Yayınları, 2001.
- Üst, Sibel. *Edirneli Nazmî Dîvânı*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011. (=Edirneli Nazmî, *Edirneli Nazmî Dîvânı*, haz. Sibel Üst, Ankara: Kültür ve Turizm Bak Yay., 2018).
- Üzüm, İlyas. "Makâm-ı Mahmûd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/413-414. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: TDV. Yayınları, 2. Basım, 2009.
- Yurdagür, Metin. "Hatm-i Nübüvvet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/477-479. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.